ЉУДИ, МЕСТА, ДОМОВИ

Социјално становање у Европи

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Галерија науке и технике

27/10–21/11/2026

ЉУДИ, МЕСТА, ДОМОВИ
Социјално становање у Европи
—
PEOPLE, PLACES, HOMES
Social Housing Across Europe

PEOPLE, PLACES, HOMES

Social Housing Across Europe

Curators and authors:
Zlata Vuksanović-Macura ◦ Sara Neves
Lene Wiell Nordberg ◦ Natalia Irina Roman
Olga Feio ◦ Joana Pack

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
Gallery of Science and Technology

GEOGRAPHICAL INSTITUTE "JOVAN CVIJIĆ" SASA

DELIVER SAFE AND SOCIAL HOUSING — DASH

Belgrade 2026

ЉУДИ, МЕСТА, ДОМОВИ

Социјално становање у Европи

Кустоси и аутори:
Злата Вуксановић-Мацура ∘ Сара Невеш
Лине Вил Нордберг ∘ Наталија Ирина Роман
Олга Фејо ∘ Жоана Пак

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „ЈОВАН ЦВИЈИЋ" САНУ

ОБЕЗБЕДИТИ СИГУРНО И СОЦИЈАЛНО СТАНОВАЊЕ – DASH

Београд, 2026.

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ „ЈОВАН ЦВИЈИЋ" САНУ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

DASH

PEOPLE, PLACES, HOMES:
Social Housing Across Europe

GALLERY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY SASA
№ 60

The exhibition is organized by
Gallery of Science and Technology
of the Serbian Academy of Sciences and Arts
Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA

Curators and authors
of the exhibition and catalogue
Zlata Vuksanović-Macura
Sara Neves
Lene Wiell Nordberg
Natalia Irina Roman
Olga Feio
Joana Pack

Exhibition organization associates
Bojana Božić
Jasmina Kovačević

Technical installation of the exhibition
Dejan Krstevski

CC-BY 4.0 International
ISBN 978-86-6184-142-2
https://doi.org/10.46793/DASH.pph

Publishers
Serbian Academy of Sciences and Arts
Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA

Acting publishers
Zoran Knežević, President
of the Serbian Academy of Sciences and Arts
Milan Radovanović, Director
of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA

Editor-in-chief
Zoran Petrović, Director
of the Gallery of Science and Technology

Reviewers
Alda Botelho Azevedo
Rikke Skovgaard Nielsen

Language editing and translation
Diana Dukanac

Exhibition and catalogue design
Andrej Dolinka
[curtain courtesy of Milena Putnik]

Printed by
Donat Print, Belgrade, 2026

Circulation
300 copies

Funded by
the European Union

The DASH project has received funding from the European Union's Horizon research and innovation programme under the Marie Skłodowska-Curie Actions grant agreement № 101086488. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Research Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

ЉУДИ, МЕСТА, ДОМОВИ:
социјално становање у Европи

ГАЛЕРИЈА НАУКЕ И ТЕХНИКЕ САНУ
Број 60

Изложбу приређују
Галерија науке и технике
Српске академије наука и уметности
Географски институт „Јован Цвијић” САНУ

Кустоси и аутори изложбе и каталога
Злата Вуксановић-Мацура
Сара Невеш
Лине Вил Нордберг
Наталија Ирина Роман
Олга Фејо
Жоана Пак

Сарадници на организацији изложбе
Бојана Божић
Јасмина Ковачевић

Техничка реализација изложбе
Дејан Крстевски

CC-BY 4.0 International
ISBN 978-86-6184-142-2
https://doi.org/10.46793/DASH.pph

Публикацију издаје
Српска академија наука и уметности
Географски институт „Јован Цвијић” САНУ

За издаваче
Зоран Кнежевић, председник
Српске академије наука и уметности
Милан Радовановић, директор Географског института
„Јован Цвијић” САНУ

Главни уредник
Зоран Петровић, управник
Галерије науке и технике САНУ

Рецензенти
Алда Ботељо Азеведо
Рике Сковгард Нилсен

Лектура и превод са енглеског
Диана Дуканац

Графички дизајн каталога и изложбе
Андреј Долинка
[хвала за завесу: Милена Путник]

Штампа
Донат принт, Београд, 2026.

Тираж
300

Funded by
the European Union

Пројекат DASH финансира програма Европске уније
за истраживање и иновације „Хоризонт” у оквиру акција
Марија Склодовска-Кири, број уговора о додели средстава
101086488. Изнети ставови и мишљења су, међутим,
искључиво ставови аутора и не одражавају нужно
ставове Европске уније или Европске извршне агенције
за истраживање. Ни Европска унија ни тело које додељује
средства не могу сносити одговорност за њих.

Садржај | **Content**

9 Увод | **Introduction**

15 Инструменти стамбене политике | **Policy Instruments**

27 Социјална инклузија | **Social Inclusion**

37 Јавни простори | **Public Spaces**

49 Адаптивна пренамена | **Adaptive Reuse**

59 Методе градње | **Construction Methods**

67 Слободна тема | **Wild Card**

76 Студентске перспективе | **Student Perspectives**

На прагу изложбе: Људи, места, домови

Шта је потребно да би стан постао дом, а стамбено насеље место којем људи осећају да припадају? Изложба представља пројекте, јавне политике и људе који обликују социјално и приступачно становање у Данској, Немачкој, Португалији и Србији. Настала је у оквиру пројекта „Обезбедити сигурно и социјално становање" (*Deliver sAfe and Social Housing* – DASH), који се реализује у оквиру програма Хоризонт Европа – Акције Марија Склодовска Кири.[1]

Приступ адекватном и приступачном становању постао је један од најважнијих друштвених изазова широм Европе. Раст цена станова и закупнина, уз трајни недостатак приуштивих станова, ствара све већи притисак на домаћинства, док високи трошкови енергије многе становнике излажу ризику од енергетског сиромаштва. Ови притисци преплићу се са старењем становништва, миграцијама, променама у структури домаћинстава и све израженијим просторним неједнакостима – различито погађајући поједине земље, градове и друштвене групе. Решавање стамбене кризе зато захтева више од повећања понуде: потребно је обезбедити становање које ће дугорочно остати приуштиво, сигурно и инклузивно и које ће допринети квалитету свакодневног живота.

Изложба као простор учења и дијалога

Изложба није намењена само истраживачима, стручњацима у области становања и студентима већ и доносиоцима одлука, чији избори обликују услове у којима

1 Информације о пројекту DASH су доступне на интернет страници пројекта (www.dashousing.eu), као и у публикацији: Vuksanović-Macura, Z. & Nielsen, R.S. (Eds.). (2026). *Deliver aSfe and Social Housing: Handbook*. Geographical Institute „Jova Cvijić" SASA.

Opening the Door: People, Places, Homes in Context

What does it take to turn a dwelling into a home and a housing project into a place where people belong? Developed through *Deliver sAfe and Social Housing—DASH*, the Horizon Europe, Marie Skłodowska-Curie Actions project, the exhibition follows projects, policies, and people shaping social and affordable housing across Denmark, Germany, Portugal, and Serbia.[1]

Across Europe, access to adequate and affordable housing has become one of the most pressing social challenges. Rising house prices and rents, together with a persistent shortage of affordable homes, are placing increasing pressure on households, while high energy costs expose many residents to energy poverty. These pressures intersect with population ageing, migration, changing household structures and growing spatial inequalities, affecting countries, cities and social groups in different ways. Addressing the housing crisis therefore requires more than increasing supply: it calls for housing that remains affordable, secure, inclusive and supportive of everyday life over time.

An Exhibition for Learning and Dialogue

The exhibition is intended not only for researchers, housing professionals and students, but also for policymakers whose decisions shape the conditions under which social housing is planned, financed, delivered and maintained. Above all, however, it addresses the wider public. Public understanding of social housing may be shaped by limited access to information, the complexity

1 **More information about the DASH project is available on the project website (www.dashousing.eu) and in the publication: Vuksanović-Macura, Z. & Nielsen, R.S. (Eds.). (2026). *Deliver aSfe and Social Housing: Handbook*. Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA.**

се социјално становање планира, финансира, реализује и одржава. Ипак, она се пре свега обраћа широј јавности. Разумевање социјалног становања у јавности често је условљено ограниченом доступношћу информација, сложеношћу стамбених политика и институција, поједностављеним тумачењима и укорењеним стереотипима о социјалном становању и његовим корисницима. Због тога се виђење о њему неретко своди на привремени смештај за најсиромашније или се првенствено повезује са сегрегацијом и социјалним проблемима, уместо да се разуме као шири инструмент јавне политике којим се обезбеђују стамбена сигурност, приуштивост, социјална укљученост и општа добробит друштва.

Из тог разлога, изложба је осмишљена као дидактичка и партиципативна. Њена образовна димензија огледа се у представљању кључних идеја, процеса и механизама јавних стамбених политика на приступачан начин, уз њихово илустровање конкретним пројектима из различитих европских контекста. Партиципативни карактер изложбе изражен је кроз питања која позивају посетиоце да промишљају представљене примере, повежу их са сопственим искуствима и окружењем и преиспитају постојеће претпоставке о социјалном становању.

Овакав приступ одражава темељна начела пројектаекта DASH, у којем централно место заузимају дијалог, размена знања и учење од других. Стамбене иницијативе могу се разумети једино у односу на институционални, друштвени, културни и просторни контекст у којем настају. Разлике између земаља и градова стога се не посматрају као препреке поређењу, већ као подстицај за критичко промишљање и узајамно учење. Отварајући овај дијалог према широј јавности, изложба настоји да социјално становање учини питањем од заједничког интереса и предметом шире друштвене расправе.

of housing policies and institutions, simplified public narratives and persistent stereotypes about social housing and its residents. Social housing may consequently be perceived merely as emergency accommodation for the poorest, or associated primarily with segregation and social problems, rather than understood as a broader public instrument for ensuring housing security, affordability, social inclusion and well-being.

For this reason, the exhibition is conceived as both educational and participatory. Its educational dimension lies in presenting key ideas, processes and policy mechanisms in an accessible form and illustrating them through concrete projects from different European contexts. Its participatory character is expressed through questions that invite visitors to reflect on the examples, relate them to their own experiences and environments, and reconsider existing assumptions about social housing.

This approach reflects the fundamental principles of DASH, in which dialogue, knowledge exchange and learning from others are central. Housing initiatives can only be understood in relation to the institutional, social, cultural and spatial contexts in which they emerge. Differences between countries and cities are therefore not treated as obstacles to comparison, but as opportunities for critical reflection and mutual learning. By opening this dialogue to a wider audience, the exhibition seeks to make social housing a matter of shared public concern and collective discussion.

Six Lenses on Social Housing

The exhibition is organised around six thematic lenses that reveal different yet closely interconnected aspects of delivering safe, affordable and socially sustainable housing. These themes provide a framework for bringing together diverse projects from Denmark, Germany, Portugal and Serbia in dialogue and for examining how housing outcomes are shaped by the interaction among

Шест перспектива социјалног становања

Изложба је организована око шест тематских перспектива које откривају различите, али тесно повезане аспекте обезбеђивања сигурног, приуштивог и социјално одрживог становања. Ове теме пружају оквир за повезивање разноврсних пројеката из Данске, Немачке, Португалије и Србије и њихово сагледавање кроз дијалог. Оне истовремено омогућавају испитивање начина на који стамбене исходе обликује међудејство јавних политика, институција, пројектантских одлука, урбаног контекста и свакодневних искустава станара. Стога се многи представљени пројекти могу посматрати из више тематских перспектива.

Инструменти јавних политика разматрају институционалне, правне и финансијске услове који омогућавају развој стамбених иницијатива и дугорочно очување њихове приуштивости. Социјална укљученост усмерава пажњу ка станарима, разматрајући припадност, учешће, друштвене односе и начине на које становање може ублажити или продубити сегрегацију и стигматизацију. Јавни простор истражује везу између становања и живота у суседству, показујући како улице, дворишта, вртови и заједнички простори могу подстицати сусрете и јачати везе са ширим градским окружењем. Адаптивна пренамена указује на могућности да постојеће зграде, неизграђене локације и занемарени градски простори одговоре на стамбене потребе и истовремено допринесу урбаној обнови. Методе градње испитују како пројектовање, материјали и грађевински системи утичу на просторни квалитет, енергетску ефикасност, трошкове станара и дугорочна еколошка својства становања. Коначно, Слободна тема отвара простор за експерименте, привремена решења и неконвенционалне приступе који преиспитују устаљене моделе становања и проширују поље могућег.

Ових шест перспектива показује да ниједна појединачна интервенција не може сама обезбедити успешно и трајно социјално становање. Изложба се зато креће кроз различите просторне и управљачке

policies, institutions, design decisions, urban contexts and residents' everyday experiences. Many projects can therefore be viewed through more than one lens.

Policy Instruments considers the institutional, legal and financial conditions that enable housing initiatives to be developed and their affordability to be maintained over time. Social Inclusion shifts attention towards residents, examining belonging, participation, social relations and the ways in which housing may counter or reinforce segregation and stigma. Public Space explores the connection between housing and neighbourhood life, showing how streets, courtyards, gardens and shared spaces can facilitate encounters and strengthen links with the wider city. Adaptive Reuse focuses on the potential of existing buildings, vacant sites and neglected urban spaces to respond to housing needs while contributing to urban regeneration. Construction Methods examines how design, materials and building systems influence spatial quality, energy efficiency, residents' costs and the long-term environmental performance of housing. Finally, Wild Card opens the exhibition to experimentation, temporary solutions and unconventional approaches that challenge established housing models and expand the range of possibilities.

The six lenses demonstrate that no single intervention can ensure successful and lasting social housing provision on its own. The exhibition therefore moves across scales—from housing policy to construction details, and from the city and neighbourhood to the home—inviting visitors to consider how these different dimensions can be brought together and sustained over time.

How the Exhibition Was Developed

The six themes around which the exhibition is organised emerged from a survey circulated among DASH participants from the four partner countries and 12 organisations. Drawing on their research, professional practice and experiences gained through staff exchanges,

нивое – од стамбене политике до детаља градње и од града и суседства до дома – позивајући посетиоце да размотре како се ове различите димензије могу повезати и дугорочно одржати.

Како је изложба настала

Шест тема око којих је изложба организована произашло је из анкете спроведене међу учесницима пројекта DASH из четири партнерске земље и дванаест организација. Ослањајући се на своја истраживања, професионалну праксу и искуства стечена током стручних размена, учесници су позвани да издвоје питања која сматрају најзначајнијим за обезбеђивање сигурног и социјалног становања. Упоређивањем и груписањем њихових одговора, а затим и кроз заједничко разматрање, постепено је обликовано шест тематских перспектива. Анкета је омогућила да изложба одражава заједничко знање и различите приоритете учесника у пројекту DASH, а не становиште само једне земље, институције или дисциплине.

Изложбу је затим развијао ауторски тим од шест чланица. Пет су по образовању архитекте и једна визуелна уметница; две раде у академској средини, а четири у пракси. Овакав састав тима обједињо је аналитичку, пројектантску, уметничку и практичну перспективу. Припрема изложбе одвијала се као континуиран и итеративан процес. Кроз редовне онлајн и непосредне састанке и размене, аутори су заједнички предлагали и разматрали примере, расправљали о њиховом значају за одабране теме и преиспитивали начине њиховог тумачења и представљања. Избор пројеката, развијање тематских наратива и припрема текстуалних и визуелних материјала текли су упоредо. Пројекти нису одабрани само зато што се могу представити као успешни или узорни примери, већ зато што откривају значајне механизме, противречности и могућности савременог социјалног становања.

participants were invited to identify the issues they considered most relevant to the delivery of safe and social housing. Their responses revealed a range of recurring concerns. Through comparison, grouping and further discussion of these responses, the six thematic lenses gradually took shape. The survey ensured that the exhibition reflected the collective knowledge and diverse priorities of the DASH network rather than the perspective of a single country, institution or discipline.

The exhibition was subsequently developed by a team of six authors. Five are architects by training, while one is a visual artist; two work in academia and four are practitioners. This combination brought together analytical, design-based, artistic and practice-oriented perspectives.

The preparation of the exhibition unfolded as a continuous and iterative process. Through ongoing online and in-person meetings and exchanges, the authors jointly proposed and reviewed examples, discussed their relevance to the selected themes, and reconsidered how to interpret and present them. The choice of projects, the development of thematic narratives, and the preparation of texts and visual materials evolved in parallel. The projects were selected not simply because they could be presented as successful or exemplary practices, but because they reveal important mechanisms, tensions and possibilities within contemporary social housing.

Common Ground Design Studios: Student Perspectives

The exhibition includes a distinct segment devoted to student work developed through two research-based Common Ground design studios at the University of Stuttgart's Department of International Urbanism and Design during the winter term 2025/26. Conducted within the DASH project in collaboration with Domus Social (Porto) and Gaiurb (Vila Nova de Gaia), the studios

Пројектантски студији *Common Ground*: студентске перспективе

Изложба садржи посебан сегмент посвећен студентским радовима насталим у оквиру два истраживачки заснована пројектантска студија *Common Ground*, реализована током зимског семестра 2025/26. на Одељењу за међународни урбанизам и пројектовање Универзитета у Штутгарту. Студији су спроведени у оквиру пројекта DASH, у сарадњи са организацијама Domus Social из Порта и Gaiurb из Вила Нове де Гаје, а бавили су се изазовима социјалног и приуштивог становања у портоанској четврти Бонфим и насељу Грижо у Вила Нови де Гаји.

Један студио бавио се становањем као друштвеном инфраструктуром, док је други истраживао заједничко осмишљавање приступачног и социјалног становања, с посебном пажњом усмереном на припаднике ромске заједнице који живе у неадекватним стамбеним условима. Након уводних предавања, анализе локација и теренског рада, студенти су се упознали са локалним условима и постојећим праксама, а затим су, кроз заједничке радионице и менторски рад на пројектима, развијали стратешка и просторно-пројектантска решења.

Четири пројекта представљена на изложби показују разноврсност истраживаних тема и приступа. „Футурепруф Бонфим" (*Futureproof Bonfim*) повезује модел стамбеног задругарства са преображајем јавних простора који покрећу сами становници, како би се спречило њихово расељавање и ојачао локални идентитет. Пројекат „Кућа Гомеш Гереире" (*Casa Gomes Freire*) напуштену општинску зграду осмишљава као вишенаменски друштвени центар и покретач шире обнове суседства. У Гријоу, пројекат „Од празног до нове вредности" (*From Vacancy to Value*) претвара недовољно искоришћено земљиште и напуштену фабрику у просторе за становање, обуку и друштвено укључивање, засноване на задружном управљању. Пројекат „Живахни Гријо" (*Lively Grijó*), с друге стране, предлаже

examined social and affordable housing challenges in Porto's Bonfim district and Grijó in Vila Nova de Gaia.

One studio approached housing as social infrastructure, while the other explored the co-creation of affordable and social housing, with particular attention to Roma people living in substandard housing. Beginning with lectures, site analysis and fieldwork, the students engaged with local conditions and existing practices before developing strategic and spatial proposals through collaborative workshops and design tutorials.

The four projects presented in the exhibition illustrate the breadth of these explorations. The project *Futureproof Bonfim* combines housing cooperatives with resident-led public-space transformation to counter displacement and strengthen local identity. *Casa Gomes Freire* reimagines a vacant municipal property as a mixed-use social hub and catalyst for wider neighbourhood regeneration. In Grijó, *From Vacancy to Value* transforms underused land and an abandoned factory into a framework for housing, training, inclusion and cooperative governance, while *Lively Grijó* proposes urban contact zones that encourage interaction, trust-building and community management.

From What Exists to What Is Possible

Placed alongside implemented projects, policies and practices, the student proposals extend the exhibition from what already exists to what could become possible. Together, these contributions present social housing as an ongoing collective endeavour shaped by political choices, institutional capacity, spatial and architectural decisions, and residents' participation. Each example is rooted in its particular context, but also raises questions that reach beyond it: about responsibility, affordability, inclusion, long-term care and the right to shape one's living environment.

The exhibition therefore remains deliberately open-ended. It invites visitors to move between

урбане зоне сусрета које подстичу међусобно повезивање, изградњу поверења и управљање засновано на учешћу заједнице.

Од постојећег ка могућем

Представљени у дијалогу са реализованим пројектима, јавним политикама и постојећим праксама, студентски предлози проширују поље изложбе – од онога што већ постоји ка ономе што би тек могло да настане. Сви ови доприноси заједно приказују социјално становање као трајан заједнички подухват, обликован политичким одлукама, институционалним капацитетима, просторним и архитектонским решењима и учешћем станара. Иако је сваки пример утемељен у специфичном контексту, он истовремено отвара и шира питања: о одговорности, приуштивости становања, друштвеној укључености, дугорочном старању и праву људи да обликују сопствено животно окружење.

Изложба стога намерно остаје отворена за различита тумачења и могуће одговоре. Она позива посетиоце да се крећу између земаља, просторних нивоа и различитих перспектива, да препознају како разлике тако и заједничке изазове, те да у дискусију унесу сопствена знања и искуства. Зато *Људи, места, домови* није само изложба стамбених пројеката, већ и заједнички простор за промишљање и дијалог: шта можемо да научимо једни од других – и шта морамо да променимо – како би безбедно, приуштиво и инклузивно становање постало трајна стварност?

countries, scales and perspectives, to recognise both differences and shared challenges, and to bring their own knowledge and experience to the discussion. People, Places, Homes is thus not only a presentation of housing projects but also a common ground for reflection and dialogue: What can we learn from one another, and what must change, to make safe, affordable and inclusive housing a lasting reality?

Инструменти стамбене политике

Широм Европе – на локалном, националном и европском нивоу – разматра се и осмишљава широк спектар јавних политика усмерених на превазилажење актуелне стамбене кризе. У том контексту, ова тематска целина истражује инструменте стамбене политике кои имају значајан потенцијал да преобликују начине на које се приуштиво становање развија, финансира и дугорочно одржава како би се одговорило на неодложне друштвене потребе.

У средишту се налази кључно питање: могу ли иницијативе које предводе локалне заједнице да послуже за тестирање и обликовање иновативних јавних политика и механизама финансирања, као и да буду институционализоване у њиховом оквиру, како би се широм Европе обезбедило безбедно и приуштиво социјално становање?

Јавна политика се често доживљава као крут оквир који се успоставља одозго надоле – ипак, нека од решења која су из темеља мењала приступ становању настала су управо на локалном нивоу. Уместо да пројекте засноване на деловању заједнице третирају као изоловане изузетке, ови примери показују њихов потенцијал као својеврсних живих лабораторија. Када иновације које потичу из локалне заједнице непосредно утичу на обликовање јавних политика, управљање се од статичног регулисања преображава у прилагодљив процес који се развија одоздо нагоре. Заснивање јавних политика на искуствима из праксе и доказима проистеклим из конкретних пројеката доприноси томе да механизми јавног финансирања буду не само финансијски одрживи већ и усклађени са стварним животним околностима заједница којима су намењени.

Policy Instruments

Across Europe—at local, national, and European levels—a wide range of policies are currently being discussed and designed to overcome the ongoing housing crisis. In this context, the theme explores high-potential policy instruments to redefine how affordable housing is developed, financed, and sustained to meet these urgent social needs.

At the core of this selection is a fundamental question: Can community-led initiatives test, inform, and be institutionalised within innovative public policies and funding mechanisms to deliver safe and affordable social housing across Europe?

Public policy is often seen as a rigid, top-down framework—yet several transformative housing solutions originated on the ground. Rather than treating community projects as isolated exceptions, these case studies demonstrate their power as living laboratories. When grass-roots innovation directly informs policy design, governance shifts from static regulation to an agile, bottom-up process. Grounding policy in real-world, project-based evidence ensures that public funding mechanisms are not only financially viable, but deeply aligned with the lived realities of the communities they serve.

1

2

Мрежа стамбених пројеката.
Куће онима који у њима живе.
Колективно становање без профита.

[Назив пројекта] Мрежа стамбених пројеката (*Mietshäuser Syndikat*)
[Држава / град] Немачка / различити градови
[Програм] Кровна организација за пројекте заједничког становања
[Клијент / носилац] Пројекти заједничког становања у Немачкој
[Сектор] Непрофитни
[Локација] Децентрализована мрежа; административно седиште налази се у Фрајбургу
[Број стамбених јединица] Више од 210 пројеката
[Година оснивања] 1992.
[Аутори пројекта] Демократска иницијатива заснована на деловању одоздо

Miethäuser Syndikat.
Die Häuser denen, die drin wohnen.
Collective housing without profit.

[Project name] **Miethäuser Syndikat**
[Country / City] **Germany / different cities**
[Programme] **Umbrella organisation for co-housing**
[Client / promoter] **Co-housing projects in Germany**
[Sector] **Non-profit**
[Location] **Decentralised, administrative unit located in Freiburg**
[Number of units] **More than 210 projects**
[Year construction] **Founded in 1992**
[Project authors] **Grassroots democratic**

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Мрежа стамбених пројеката (*Mietshäuser Syndikat – MHS*) непрофитна је мрежа која обухвата више од 210 стамбених пројеката и дугорочно обезбеђује приуштив стамбени простор. Сваким пројектом управља се самостално. Како би се спречила приватизација, свака некретнина је у власништву посебног друштва са ограниченом одговорношћу, у којем MHS има удео од 49%. Овај модел сувласништва трајно изузима некретнине са тржишта и чува њихову друштвену намену, иако активно учешће често захтева висок ниво организационих способности.

Структура MHS-а успешно повезује локалну аутономију са системском заштитом. Неутралисањем профитног мотива, некретнине се претварају у трајно заједничко добро. Постојећи пројекти заједнички прикупљају приближно 400.000 евра годишње и, кроз солидарне доприносе и почетни капитал, подржавају покретање нових стамбених пројеката. Од 2017. године овај модел међународног умрежавања и подршке проширио се изван Немачке – на Француску, Чешку и Мађарску – док се сродне иницијативе активно развијају у Шпанији, Холандији и Аустрији. Он представља доказан и проширив модел за изградњу отпорније урбане будућности.

[Кључне речи]
#ЗаједничкоСтановање #ДемократијаОдоздо
#ПротивШпекулације #ЗаједничкаДобра

Project's description, impact and achievements

The *Mietshäuser Syndikat* (MHS) is a non-profit network of over 210 housing projects securing long-term affordable spaces. Each project manages itself independently. To prevent privatisation, each property is owned by a project-specific LLC where MHS holds a 49% stake. This co-ownership keeps properties off the market for social use, though active participation often requires high organisational skills.

The MHS structure successfully combines local autonomy with systemic protection. By neutralising the profit motive, it transforms real estate into a permanent common good. Established projects collectively raise approximately 400,000 € each year to transfer solidarity contributions and seed capital to support new, future housing projects. Since 2017, this model of international networking and support has expanded beyond Germany to France, the Czech Republic, and Hungary, with active spin-off initiatives developing in Spain, the Netherlands, and Austria. It provides a proven, scalable blueprint for resilient urban futures.

[Keywords]
#Co-housing #GrassrootsDdemocracy
#Anti-speculation #Commons

Слика 1. Прва кућа пројекта Пројектхаус Потсдам, који је члан мреже Митсхојзер Синдикат (MXC)
Извор: Архива Пројектхаус Потсдам
Слика 2. Чланови организације Инволе, социо-културне организације коју је основао Пројектхаус Потсдам ради подстицања солидарности и образовања.
Извор: Инволе е.В.

Image 1. The first house of Projekthaus Potsdam, a member project of the Mietshäuser Syndikat (MHS) network.
Credit: Projekthaus Potsdam Archive
Image 2. Members of Inwole, a socio-cultural organisation founded by Projekthaus Potsdam to promote solidarity and education.
Credit: Inwole e.V.

Закон о планирању: 25% непрофитног становања у новим насељима

Године 2015. дански парламент је изменио Закон о планирању, чиме је општинама омогућено, али нису обавезане, да захтевају да до 25% стамбених јединица у новим пројектима буде намењено непрофитном становању, без обзира на то да ли је земљиште у приватном или јавном власништву. Циљ измене био је да се подржи друштвено одржив урбани развој, промовише приуштиво становање и спречи сегрегација друштвених група. Измењени Закон уведен је као десетогодишњи пилот-период, а прелиминарна евалуација из 2021. године показала је следеће:

- Измена је првенствено почела да се примењује у шест општина, укључујући неке од највећих градова, попут Орхуса и Копенхагена. Изграђено је нешто више од 10.400 стамбених јединица у подручјима где локални планови предвиђају обавезни удео непрофитног становања, што се своди на 6% укупног стамбеног фонда у овим подручјима.
- Подаци показују да су кирије у непрофитним становима нешто ниже него у приватном сектору изнајмљивања станова на истим подручјима.
- Иако је почетна разлика релативно мала, она се временом углавном повећава, јер кирије у непрофитном становању расту само у складу са инфлацијом, док на висину приватних кирија значајније утичу тржишни услови.

Будући да је евалуација из 2021. године спроведена након прве половине десетогодишњег пилот-периода, може се претпоставити да је од тада изграђен додатни број стамбених јединица. Међутим, подаци су ограничени, а с обзиром на то да ни током 2026. године још увек није доступан свеобухватан преглед примене ове мере, прерано је утврђивати њен укупан ефекат.

Planning Act: 25% Nonprofit Housing in New Neighbourhoods

In 2015, the Danish Parliament amended the Planning Act, giving municipalities the option, though not the obligation, to require up to 25% of housing in new developments to be designated as non-profit housing, regardless of whether the land is privately or publicly owned. The amendment aimed to support socially sustainable urban development, promote affordable housing, and prevent the segregation of social groups. The amended Act was introduced as a 10-year trial period, and the preliminary evaluation (2021) found that:

- **The amendment has primarily been applied in six municipalities, including some of the largest cities such as Aarhus and Copenhagen.**
- **Just over 10,400 dwellings have been built in areas where local plans include requirements for a share of non-profit housing, corresponding to 6% of the total housing stock in these areas.**
- **Data indicate that rents in non-profit housing are slightly lower than in private rental housing within the same areas. While the initial difference may be modest, the gap tends to widen over time, as rents in non-profit housing increase only in line with inflation, whereas market conditions have a stronger influence on private rents.**

As the 2021 evaluation was conducted halfway through the 10-year trial period, it can be assumed that additional housing has been constructed since then. However, data remain limited, and as a comprehensive overview of implementation is still not available in 2026, it is too early to determine the overall effect of the intervention. This raises the question of whether the measure is sufficiently effective, given that only a limited number of municipalities had implemented it by 2021, resulting

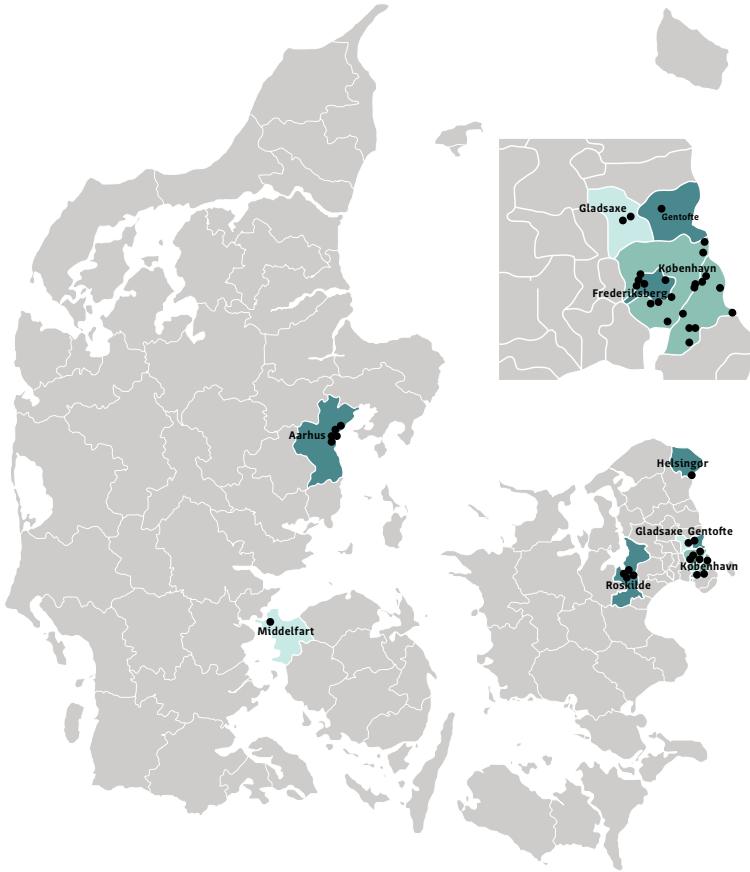
То отвара питање да ли је ова мера довољно делотворна, имајући у виду да ју је до 2021. године применио ограничен број општина, што је резултирало релативно малим уделом непрофитног становања од 6%. Увођење обавезне квоте потенцијално би могло да ојача њен утицај. Ипак, општине попут Копенхагена на локалном нивоу активно раде на повећању удела непрофитног становања, што је уједно и један од кључних приоритета на националном нивоу.

in a relatively small share of non-profit housing (6%). Making the requirement mandatory could potentially strengthen its impact. Nevertheless, municipalities such as Copenhagen are actively working at the local level to increase the share of non-profit housing, which is also a key priority at the national political level.

[Референце/References]

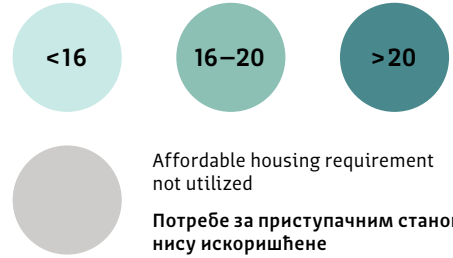
https://www.ft.dk/samling/20201/almdel/bou/bilag/161/2432599.pdf

https://vbn.aau.dk/da/publications/taking-the-social-out-of-social-housing-recent-developments-curre/projects/

Удео укупне стамбене површине намењене социјалном становању у предлозима локалних планова, 2015–2020 (Проценат).

Share of total residential floor area allocated to social housing in local plan proposals, 2015–2020 (Percentage).

Извор/Source:
Bolig- og Planstyrelsen, June 2021

Непрофитна организација за управљање земљиштем у заједничком власништву у насељу Бајру ду Алту да Кова да Мора

[Назив пројекта] ЦЛТ модел за стабилизацију земљишта и унапређење урбаног простора у самониклом насељу
[Држава/град] Португалија / Амадора, метрополитанско подручје Лисабона
[Програм] Развој којим управља заједница – Фонд за управљање земљиштем у заједничком власништву
[Наручилац/промотер] Комисао де Бајру Алту да Кова да Мора (АМБАЦМ, АЦМЈ, АССАЦМ)
[Сектор] Хибридни модел – јавни сектор и локална заједница / непрофитни сектор
[Површина локације] приближно 16 ха
[Број стамбених јединица] више од 830 објеката у густо изграђеном неформалном урбаном ткиву
[Година изградње] од касних 1970-их, фазна имплементација у периоду од 15 година
[Аутори пројекта] Научна координација – ДИНАМИЈА'ЦЕТ – Иште. Консултанти: правни – Тарсила Фидалго; финансијски – Корплен; урбанистички – Естудију Периферику

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Овај пројекат представља стратегију за успостављање модела фонда за управљање земљиштем у заједничком власништву (ЦЛТ) у спонтано насталом насељу. Овај модел се заснива на прибављању земљишта у јавну својину, којим потом дугорочно управља организација која делује у интересу локалне заједнице. Модел, финансиран од стране „Ре:Арк" института, раздваја власништво над земљиштем од власништва над објектима, чиме обезбеђује сигурност становања, дугорочну приуштивост и заштиту од спекулације. Предложени

Community Land Trust of Bairro do Alto da Cova da Moura

[Project name] A CLT model for land stabilisation and urban upgrading in a self-built settlement
[Country / City] Portugal / Amadora, Lisbon Metropolitan Area
[Programme] Community-led development — Community Land Trust
[Client / promoter] Comissão de Bairro Alto da Cova da Moura (AMBACM, ACMJ, ASSACM)
[Sector] Hybrid model: public and community / non-profit
[Site area] Approx. 16 ha
[Number of dwellings] 830+ buildings in a high-density informal urban fabric
[Year of construction] Since the late 1970s; Phased implementation over a 15-year horizon
[Project authors] Designed by DINÂMIA'CET — Iscte (scientific coordination) ◦ Consultants: legal (Tarcyla Fidalgo), financial (Coreplan) and urban planning (Estúdio Periférico)

Project's description, impact and achievements

This project outlines a strategy for implementing a Community Land Trust (CLT) in a self-built settlement, based on the acquisition of public land and long-term stewardship by a community-based entity. Funded by the Re:Arc Institute, the model separates land ownership from building ownership, ensuring security of tenure, long-term affordability, and protection against speculation. It proposes a phased process of land regularisation, incremental housing improvement, and infrastructure upgrading, combining existing legal instruments (notably surface rights) with public financing mechanisms and continuous technical support.

модел подразумева фазни процес регулисања статуса земљишта, постепено унапређење стамбених објеката и побољшање инфраструктуре, уз комбиновање постојећих правних инструмената (нарочито права на изградњу) са механизмима јавног финансирања и континуираном техничком подршком.

Ова стратегија успоставља први Фонд за управљање земљиштем у заједничком власништву у Португалији и представља пионирски покушај његове примене као инструмента јавне политике у самониклом насељу, нудећи алтернативу доминантним приступима који почивају на уклањању постојећих насеља или развоју вођеним тржиштем. Његов кључни допринос јесте успостављање правно утемељеног и финансијски структурираног оквира који обезбеђује сигурност становања без преноса пуног власништва над земљиштем. Успостављањем управљања путем организације која делује у итересу заједнице, ЦЛТ јача капацитет локалног становништва за доношење одлука и институционализује постојеће праксе бриге, солидарности и колективног коришћења простора. Истовремено, штити територију од спекулативних притисака и дугорочно чува њену друштвену функцију.

Уместо да се на насеље гледа као на проблем који треба решити, стратегија га препознаје као мултиетничко и културно богато урбано ткиво, снажно обликовано присуством становништва пореклом са Зеленортских Острва и широм повезаношћу са дијаспором. ЦЛТ модел ослања се на ову друштвену и културну слојевитост, вреднујући свакодневне праксе, колективне идентитете и локално укорењене облике организовања као кључне ресурсе. На тај начин културна разноликост није представљена као изазов, већ као структурни услов инклузивног урбаног развоја, у којем су трајност, припадност и културни континуитет саставни део просторне правде.

[Кључне речи]
#РегулисањеСтатусаЗемљишта #ПросторнаПравда #УправљањеОдСтранеЗаједнице #ЗаштитаОдСпекулације #Трајност #ИнкременталниУрбанизам #ИновацијеУЈавнимПолитикама

This strategy establishes the first Community Land Trust in Portugal and pioneers its use as a public policy instrument in a self-built settlement, offering an alternative to dominant approaches based on eradication or market-led redevelopment. Its core contribution lies in establishing a legally grounded and financially structured framework to ensure tenure security without transferring full land ownership. By anchoring governance in a community-based entity, the CLT strengthens local decision-making capacity and institutionalises existing practices of care, solidarity, and collective spatial use. At the same time, it protects the territory from speculative pressures, preserving its social function over time.

Rather than treating the neighbourhood as a problem to be resolved, the strategy recognises it as a multi-ethnic and culturally rich urban fabric, deeply shaped by its strong Cape Verdean presence and wider diasporic networks. The CLT model builds upon this social and cultural density, valuing everyday practices, collective identities, and locally embedded forms of organisation as foundational assets. In doing so, it frames cultural diversity not as a challenge, but as a structuring condition for inclusive urban development, where permanence, belonging, and cultural continuity are integral to spatial justice.

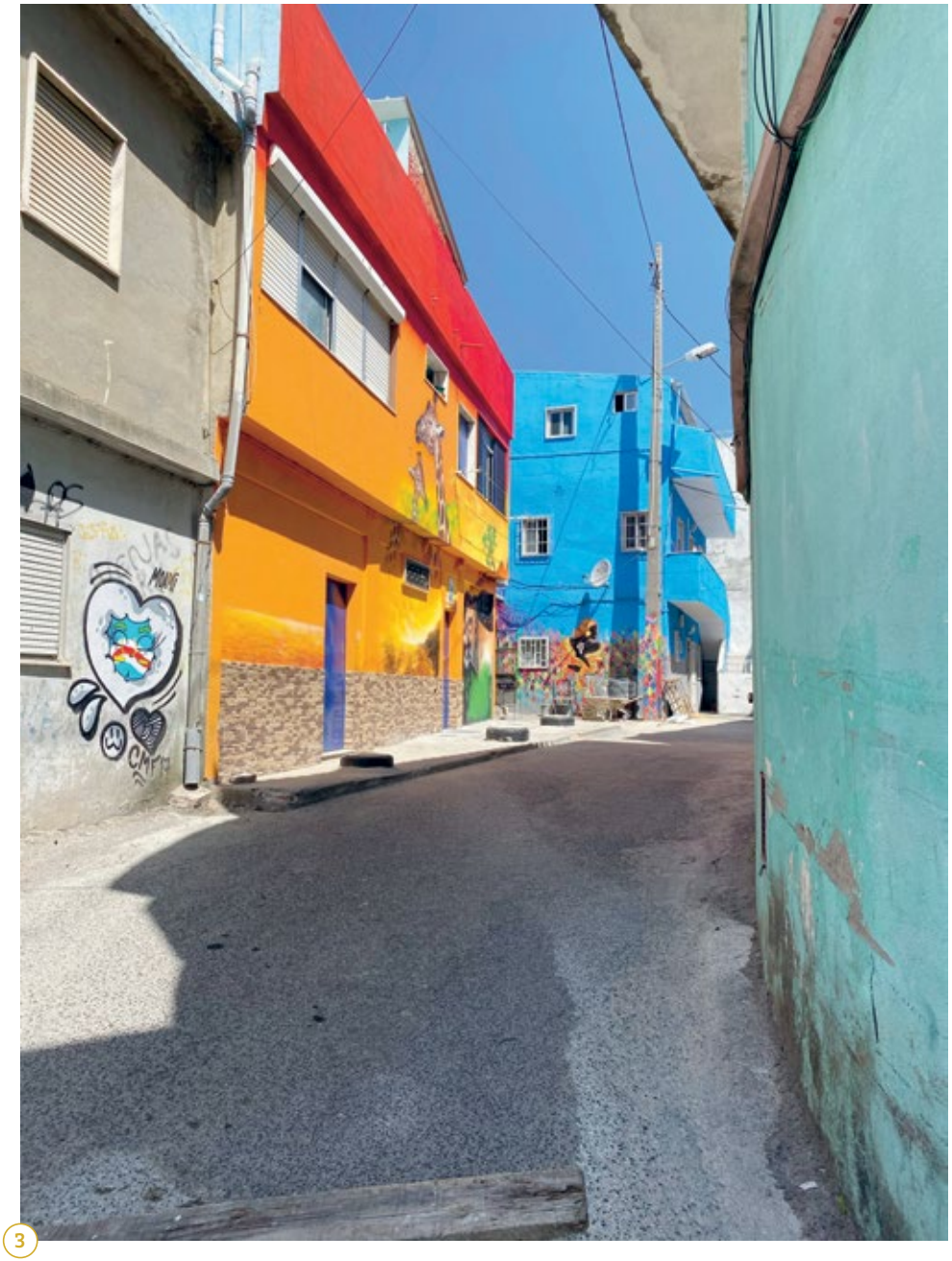
[Keywords]
#LandRegularisation #SpatialJustice #CommunityGovernance #AntiSpeculation #Permanence #IncrementalUrbanism #PublicPolicyInnovation

1

minha aldeia é todo mundo
todo mundo me pertence
aqui me encontro e confundo
com gente de todo mundo
que a todo mundo pertence

2

Слика 1.
Поглед из ваздуха на Кова да Мора
Извор: Google Maps
Слика 2. Комунални објекти и садржаји
Извор: Жоана Лажес
Слике 3 ◦ 5 ◦ 6 ◦ 7.
Типолошка разноликост
Извор: Рикардо Карнеиру
Слика 4. Позориште потлачених: партиципативни позоришни формат заснован на раду са заједницом, коришћен за објашњавање ЦЛТ модела
Извор: Жоана Лажес

Image 1. Aerial view of Cova da Moura
Credit: Google Maps
Image 2. Community facilities
Credit: Joana Lages
Image 3. Typological diversity
Credit: Ricardo Carneiro
Image 4. Theatre of the Oppressed: A participatory, community-based theatrical form used to explain the CLT model
Credit: Joana Lages

Стамбена агенција: локални институционални оквир за политику социјалног становања

[Назив пројекта] **Локална стамбена агенција**
[Држава / град] **Србија / 6 градова**
[Програм] **Институционални оквир за спровођење политике социјалног становања на локалном нивоу**
[Наручилац / носилац]
Локалне самоуправе — градови и општине
[Сектор] **Јавни, непрофитни**

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Локалне стамбене агенције представљају специјализоване инструменте путем којих јединице локалне самоуправе претварају стамбене потребе у јавне политике, програме и дугорочно управљање стамбеним фондом. Према Закону о становању и одржавању зграда Србије, то су јавне непрофитне стамбене организације овлашћене да прибављају станове, организују њихову изградњу, управљају њима и издају их у закуп ради пружања стамбене подршке. Оне прикупљају податке, припремају и прате спровођење локалних стамбених стратегија и програма, надзиру коришћење и одржавање станова и сав вишак прихода поново улажу у општински стамбени фонд за издавање у закуп. Програми социјалног становања у Србији финансирају се из различитих (углавном међународних) извора и спроводе у различитим правним оквирима, за различите циљне групе и периоде. Без сталне локлне организације сваки нови програм почињао би готово од нуле. У Србији је основано шест стамбених агенција: у Чачку, Нишу, Новом Саду, Панчеву, Врњачкој Бањи и Зрењанину.

Градска стамбена агенција Чачак (ГСА) је партнер на пројекту DASH. Основана је одлуком Скупштине града 2005. године и показује како трајна локална институција може да повеже појединачне пројекте у континуирану стамбену политику. Спроводила је програм СИРП

Housing Agency. A Local Framework for Social Housing Policy

[Project title] **Local Housing Agency**
[Country / city] **Serbia, 6 cities**
[Programme] **Institutional framework for implementing social housing policy at the local level**
[Commissioning authority / lead organisation]
Local authorities — cities and municipalities
[Sector] **Public, non-profit**

Project Description, Impact and Achievements

Local housing agencies are specialised instruments through which municipalities translate housing needs into policy, programmes and long-term stock management. Under Serbia's Law on Housing and Building Maintenance, they are public non-profit housing organisations authorised to acquire, organise the construction of, manage and lease homes for housing support. They collect data, draft and monitor local housing strategies and programmes, supervise the use and maintenance of dwellings, report annually and reinvest all surpluses in municipal rental housing. In Serbia, social housing projects are financed from diverse, predominantly international sources and implemented under different legal frameworks, for different target groups and over varying periods. Without a permanent local body, each new project would have to start almost from scratch, resulting in lost institutional knowledge and the risk of an administrative vacuum. Serbia has established six housing agencies: Čačak, Niš, Novi Sad, Pančevo, Vrnjačka Banja, and Zrenjanin.

City Housing Agency Čačak (CHA) is a partner in the DASH project. Established by the Municipal Assembly in 2005, CHA shows how a permanent local institution can turn fragmented projects into a cumulative housing policy. It has implemented SIRP (2005–2008), the Republic Housing Agency's non-profit construction programme

(2005–2008), програм непрофитне станоградње Републичке агенције за становање (2013), програм за осетљиве групе финансиран средствима ЕУ (2021–2023) и Регионални стамбени програм (2023). Данас управља фондом од 217 станова за социјално становање у јавној својини, на пет локација. Њен допринос превазилази саму реализацију пројеката. ГСА води евиденцију, спроводи поступке доделе станова и прати закуп, наплаћује закупнину, организује одржавање, комуницира са станарима, решава спорове и пружа подршку рањивим домаћинствима. На тај начин обезбеђује континуитет у управљању стамбеним фондом, успоставља јасну институционалну одговорност и чува његову дугорочну социјалну намену.

[Кључне речи]
#ИнституционалниКонтинуитет #СоцијалноСтановање #УправљањеСтамбенимФондом #ЛокалнаУправа #Одрживост

(2013), the EU-funded programme for vulnerable groups (2021–2023) and the Regional Housing Programme (2023). Today it manages 217 municipal social housing units at five locations. Its impact extends beyond delivery: the CHA maintains records, allocates and monitors tenancies, collects rents, organises maintenance, communicates with residents, resolves disputes and supports vulnerable households. In this way, it ensures continuity in housing management, establishes clear institutional accountability and safeguards the long-term social purpose of the stock.

[Keywords]
#InstitutionalContinuity #SocialHousing #HousingManagement #Local Gvernance #Sustainability

[Референце/Reference]
http://www.gsaca.rs/

Социјална инклузија

Дом пружа сигурност, приватност и стабилност. То је простор у којем се одвија свакодневни живот, граде односи, стварају могућности и постаје део заједнице. Примери широм Европие, и глобално, показију да социјално становање може да смањи неједнакости и оснажи заједнице, али и да продуби сегрегацију, стигматизацију и искљученост.

Социјалну укљученост изабрали смо као једну од централних тема јер она одражава једну од основних сврха социјалног становања. Она подразумева приступ адекватном, приуштивом и сигурном становању без дискриминације, али и приступ услугама, могућностима, животу заједнице и процесима доношења одлука.

Четири пројекта обједињена у оквиру ове теме показују да се социјална укљученост може остваривати на различите начине. У Немачкој приватна група градитеља смешта избегличке породице и власнике станова у исту зграду, са заједничким степеништем и простором за окупљање. У Србији се ромске породице из насеља угроженог поплавама, без воде и електричне енергије, пресељавају у нову зграду која је намерно смештена у близини школа и радних места, уз учешће ромских породица и локалне заједнице, као и прилагођену подршку активној инклузији. У Португалији је запуштена зграда градитељског наслеђа на обали Порта претворена у приуштиво становање у власништву града, уз очување њеног изворног карактера. У Данској су две деценије обнове и изградња новог здравственог и друштвеног центра некада маргинализовано стамбено насеље преобразили у суседство које привлачи посетиоце из целог града.

Ови пројекти показују да инклуија не зависи само од тога ко живи у социјалним становима већ и од тога где се они налазе, како су пројектовани и одржавани и да ли станари могу да утичу на обликовање средине у којој живе.

Да ли бисте изабрали да живите у непосредном суседству социјалног становања – и шта ваш одговор открива о инклузивности у нашим градовима? Какви би та зграда и то суседство требало да буду да би ваш одговор био потврдан?

Social Inclusion

A home provides safety, privacy and stability. It is where everyday life unfolds, relationships are built, opportunities emerge, and people become part of a community. Social housing can either reduce inequalities and strengthen communities—or reinforce segregation, stigma, and exclusion.

We chose social inclusion as a central theme because it reflects one of the fundamental purposes of social housing. It requires access to adequate, affordable, secure, and non-discriminatory housing, as well as access to services, opportunities, community life, and decision-making processes.

Four projects gathered under this theme show how social inclusion can be built in different ways. In Germany, a private building group places refugee families and owners on the same stairwell, sharing a communal hub. In Serbia, Roma families move from a flood-prone settlement without water or power into a new building deliberately located near schools and jobs, with the involvement of Roma families and the host community and tailored active-inclusion support. In Portugal, a derelict heritage building on Porto's riverfront becomes affordable municipal housing without losing its character. In Denmark, two decades of renovation and a new health and community centre turn a once-marginalised estate into a neighbourhood that draws in visitors from across the city.

These projects demonstrate that inclusion depends not only on who lives in social housing, but also on where it is located, how it is designed and maintained, and whether residents can influence the environments in which they live.

Would you choose to live next door to social housing—and what does your answer reveal about inclusion in our cities? What would need to be true about that building, and that neighbourhood, for your answer to be yes?

Више од крова над главом: становање и активна инклузија за ромске породице у Лозници

[Назив пројекта] Активна инклузија Рома и стамбена подршка у Лозници
[Држава / град] Србија / Лозница
[Програм] Програм подршке Европске уније социјалном становању и активној инклузији – EU SHAI
[Наручилац / промотер] Спровођење пројекта: Град Лозница, Центар за социјлани рад „Лозница" и Удружење грађана „Светионик" ◦ EU SAHI спровођење: Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге–УНОПС ◦ финансијери: Европска уније путем Инструмента за претприступну помоћ (IPA 2018) и Град Лозница
[Сектор] Јавни, социјално становање
[Изграђена површина] 1.111 м²
[Број стамбених јединица] 14
[Година изградње] 2019–2023.
[Аутори пројекта] План пресељења: Град Лозница ◦ архитектура: Братислав Илић ◦ Александар Кушић ◦ Светлана Бркић ◦ Никола Николић

1

Слика 1.
Стамбена зграда у Лозници
након усељења станара, 2023.
Извор: © UNOPS ◦ Мирјана Димитријевић

Image 1.
Residential building in Loznica
after residents moved in, 2023.
Credit: © UNOPS ◦ Mirjana Dimitrijević

More Than a House: Housing and Active Inclusion for Roma Families in Loznica

[Project name] Active Inclusion of Roma and Housing Support in Loznica
[Country / City] Serbia / Loznica
[Programme] The European Union Support to Social Housing and Active Inclusion Programme — EU SHAI
[Client / promoter] City of Loznic. Programming and funding. European Union; Implementation: UNOPS
[Sector] Public, social housing
[Built area] 1.111 m²
[Number of dwellings] 14
[Year of construction] 2019–2023
[Project authors] Relocation plan: City of Loznica ◦ Architecture: Bratislav Ilić ◦ Aleksandar Kušić ◦ Svetlana Brkić ◦ Nikola Nikolić

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Програм EU SAHI осмишљен је са намером да унапреди спровођење политика социјалне инклузије у Србији и обезбеди одржива стамбена решења уз пратеће мере активне инклузије за најугроженију популацију. Реализован је у 19 јединица локалне самоуправе у периоду од децембра 2019. до јула 2026. године. Пројекат реализован у Лозници је обезбедио одговарајући смештај за најугроженије ромске породице и њихово пресељење из лошег насеља Лагатор – које је било без воде и струје и налазило се на земљишту склоном поплавама – у нову вишестамбену зграду у градском језгру. Пројекат је комбиновао изградњу социјалних станова за 14 породица, мере активног укључивања прилагођене сваком члану породице и опсежно ангажовање, како ромске тако и заједнице која их дочекује..

Лоцирана у Железничкој улици, близу школа, здравствених установа, продавница и радних места, новоподигнута зграда је од самог почетка подржавала интеграцију, уз додатне подстреке као што је надоградња околне инфраструктуре – улична расвета, асфалтиране улице и стазе, контејнери за отпад и нови парк са клупама. Инклузија је иницирана од самог почетка, кроз План пресељења и прилагођене мере активне инклузије: радионице за стручно оспособљавање, запошљавање и самозапошљавање, уз подршку општинског мобилног тима у вези са документима, приступом здравственој заштити и административним процедурама. Домар зграде, кога су изабрали становници, одржава ред и сарађује са општинским службама. Континуирани дијалог са примајућом заједницом, заједно са учешћем ромских породица током сваке фазе пројекта, неговао је међусобно поверење и поставио темеље за одрживу, дугорочну интеграцију.

[Кључне речи]
#ИнклузијаРома #СоцијалноСтановање #Пресељење

Project's description, impact and achievements

The EU SAHI programme aimed to strengthen the implementation of social inclusion policies in Serbia and provide sustainable housing solutions, accompanied by active inclusion measures, for the most vulnerable population groups. It was implemented in 19 cities and municipalities between December 2019 and July 2026. The project in Loznica provided adequate housing for the most vulnerable Roma families, relocating them from the substandard Lagator settlement—which lacked water and electricity and sat on flood-prone land—to a new multi-family building in the urban core. The project combined the construction of social housing apartments for 14 families, tailored inclusion measures for each family member, and extensive community engagement with both Roma and host communities.

Located on Železnička Street, close to schools, healthcare facilities, shops and workplaces, the new building supported integration from the outset, while the surrounding infrastructure — street lighting, paved roads and paths, waste containers, and a new park with benches — was upgraded to match it. Inclusion was pursued through a Resettlement Plan and tailored active inclusion measures: vocational training, employment and self-employment workshops, and support from the municipal mobile team, which assisted with documentation, healthcare access, and administrative procedures. A resident-elected building caretaker maintains order and liaises with municipal services. Continuous dialogue with the receiving community, together with residents' involvement throughout every project phase, fostered mutual trust and laid the foundation for sustainable, long-term integration.

[Keywords]
#RomaInclusion #SocialHousing #Resettlement

[Референце/Reference]
https://social-housing.euzatebe.rs/rs/preuzimanje/221

Хетерогено насеље

[Назив пројекта] Модел Источни Олборг
[Држава / град] Данска / Олборг, Источни Олборг
[Програм] Здравствени и друштвени центар
и непрофитно становање
[Наручилац / промотер]
Стамбена асоцијација Химерланд
[Сектор] непрофитни
[Површина локације / изграђена површина]
550.000 м² / 130.000 м²
[Број стамбених јединица] 1.420
[Година изградње] 1970–1978.
[Година обнове] 2012–2020.

A Diverse Neighbourhood

[Project name] Aalborg East Model
[Country / City] Denmark / Aalborg, Aalborg East
[Programme] Health and Community Centre
and non-profit housing
[Client / promoter] Himmerland Housing Association
[Sector] Non-profit
[Site area / Built area] 550,000 m² / 130,000 m²
[Number of dwellings] 1,420
[Year of construction] 1970–1978
[Year of rehabilitation] 2012–2020

1

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Стамбена асоцијација Химерланд поседује 1.420 непрофитних стамбених јединица у насељу Источни Олборг и допринела је трансформацији овог подручја из маргинализованог насеља у шаренолику заједницу кроз обнову, изградњу нових стамбених објеката, унапређење отворених простора и изградњу Здравственог и друштвеног центра.

Стамбена асоцијација Химерланд привукла је значајну пажњу и добила неколико награда за своје напоре да Источни Олборг трансформише у насеље са разноврсним садржајима. Позитиван утицај Здравственог и друштвеног центра, са комбинацијом услуга (здравственим услугама, фитнес центром, апотеком и приватним пословним просторима), био је један од кључних извора инспирације. Центар је привукао запослене и посетиоце изван самог насеља, подстичући људе да пролазе кроз подручје и у њему проводе време. Након тога су додате продавнице и други садржаји, што је додатно привукло становнике из других делова града и отворило насеље према околном урбаном простору, истовремено стварајући већу густину кретања и нова места за сусрете и дружење.

[Кључне речи]

#ХетерогеноНасеље #СоцијалнаИнклузивност #Трансформација

2

Project's description, impact and achievements

Himmerland Housing Association owns 1,420 non-profit housing units in Aalborg East and has contributed to transforming the area from a marginalised neighbourhood into a diverse community through renovations, new housing, upgraded outdoor spaces, and the addition of a Health and Community Centre.

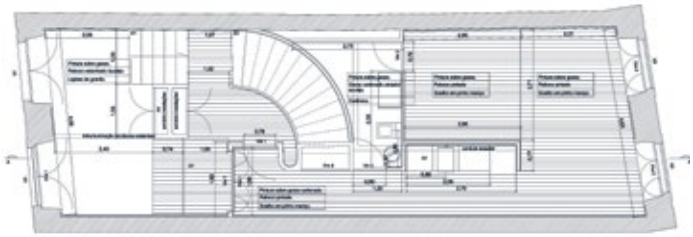
Himmerland Housing Association has received considerable attention and several awards for its efforts to transform Aalborg East into a diverse neighbourhood. The positive impact of the Health and Community Centre, with its mix of services (medical services, a fitness centre, a pharmacy, and private businesses) has been a key source of inspiration. The centre has attracted workers and visitors from outside the neighbourhood, encouraging people to pass through and spend time in the area. Subsequently, shops and other functions have been added, helping to draw outsiders in and open the area to the surrounding city, while also creating greater density and new meeting places.

[Keywords]

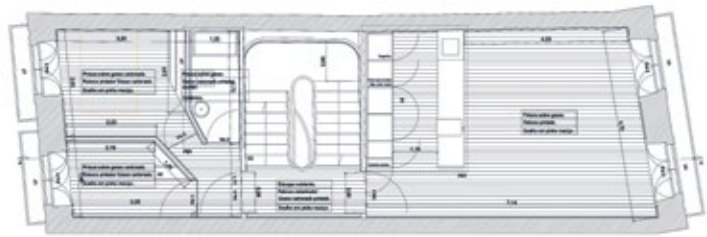
#DiverseNeighbourhood #SocialInclusivity #Transformation

Слике 1+2.
Источни Олборг.
Извор: Стамбена асоцијација Химерланд

Images 1+2.
Aalborg East.
Credits: Himmerland Housing Association

1

2

Бакалхоејрос

[Назив пројекта] **Социјално становање у историјском градском језгру**
[Држава / град] **Португалија / Порто**
[Програм] **Социјално становање**
[Наручилац / промотер] **Град Порто**
[Сектор] **Јавни**
[Површина локације / изграђена површина] **557 м² / 557 м²**
[Број стамбених јединица] **6**
[Година изградње] **18. век**
[Година обнове] **2020.**
[Аутори пројекта] **Архитектура: КолективоМел ∘ МЕП – Педро Дураду, грађевински инжењер, ДАЈ и други консултанти за инжењерске дисциплине**

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Интервенцију на објекту Муру ду Бакалхоејрос, у портском округу Рибеира, спровела је организација Домус Социал у оквиру стратегије Града Порта за обнову напуштених објеката значајног културног наслеђа у историјском градском језгру. Циљ стратегије је повећање фонда градских станова доступних за субвенционисано изнајмљивање.

Пројекат, завршен 2020. године, унапредио је услове становања у објекту, прилагођавајући га специфичним захтевима приступачног становања кроз максимално могуће искоришћавање расположивог простора и примену трајних грађевинских решења и материјала

Bacalhoeiros

[Project name] **Social Housing in the Historic City Centre**
[Country / City] **Portugal / Porto**
[Programme] **Social Housing**
[Client / promoter] **Porto Municipality**
[Sector] **Public**
[Site area / Built area] **557 m² / 557 m²**
[Number of dwellings] **6**
[Year of construction] **18th century**
[Year of rehabilitation] **2020**
[Project authors] **Architecture — ColectivoMel ∘ MEP — Pedro Dourado, Civil Engineer, DAJ, and other engineering consultants**

Project's description, impact and achievements

The intervention in the building Muro dos Bacalhoeiros, in Porto's Ribeira district, was carried out by Domus Social as part of the Municipality's strategy for the rehabilitation of vacant heritage buildings in the historic centre. The strategy aims to increase the stock of municipal housing available for supported rental.

Completed in 2020, the project improved the building's living conditions, adapting it to the specific requirements of affordable housing through the maximum possible use of the available space and the adoption of durable, low-maintenance construction solutions and materials, while at the same time respecting the heritage value of the building.

који нису захтевни за одржавање, истовремено поштујући вредност објекта као културног наслеђа.

Пројекат „Бакалхоејрос” довео је до номинације португалске архитектките Ане Баптисте и Хуга Доурада, суоснивача бироа КолективоМел, за Награду W 2022, у категорији Моаира Гемил награде. Према речима Ане Баптисте: „Циљ пројекта био је да покаже да архитектура игра фундаменталну улогу у изражавању друштвено-политичких намера у урбаном простору, повезујући питања права на становање, културног наслеђа и регенеративне динамике”.

[Кључне речи]
#РехабилитацијаНаслеђа #ПриступачноСтановање #ПотпомогнутиЗакуп #РегенерацијаИсторијскогЈезгра #ПрилагођенаПоновнаУпотреба

The “Bacalhoeiros” project led to Porto-based architect Ana Baptista and Hugo Dourado, co-founders of ColectivoMel, being nominated for the 2022 W Awards, in the Moira Gemmill Prize category. According to Ana Baptista, “the project sought to demonstrate that architecture has a fundamental role to play in expressing socio-political intentions within the urban territory, bringing together issues of the right to housing, cultural heritage, and regenerative dynamics.”

[Keywords]
#HeritageRehabilitation #AffordableHousing #SupportedRental #HistoricCentreRegeneration #AdaptiveReuse

Слика 3.
Спаваћа соба
Слика 4.
Дневна соба и чајна кухиња са трпезаријом
Извор: Инеш Д’Орej

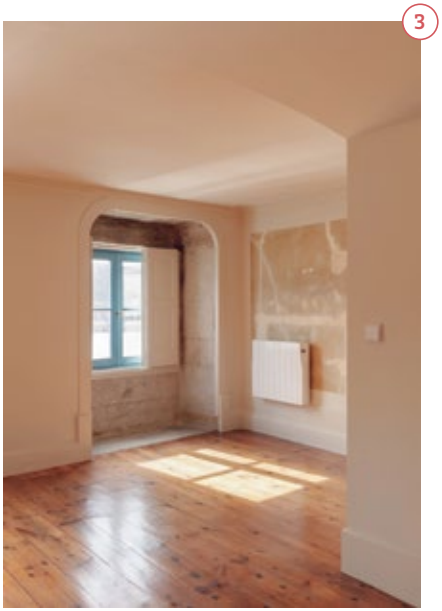
Image 3.
Bedroom
Image 4.
Living room and dining kitchenette
Credit: Inês D’Orey

<

Слика 1.
Основа приземља
Слика 2.
Основе 2, 3. и 4. спрата
Извор: КолективоМЕЛ

Image 1.
Ground-floor plan
Image 2.
Floor plan of the 2nd, 3rd and 4th floors
Credit: ColectivoMEL

3

4

КУЋА КРАЈ ПАРКА.
СТАНОВАЊЕ ЗА СВЕ: Заједнички живот и интеграција на реци Некар

[Назив пројекта] Кућа крај парка (Haus am Park)
[Држава / град] Немачка / Тибинген
[Програм] Приуштиво, социјално и задружно становање
[Клијент / носилац] Пројекат је развила група градитеља Wolle+ (Bauherrengemeinschaft Wolle+) у сарадњи са социологом др Гердом Куном.
[Сектор] Приватни, уз структурну подршку Града Тибингена
[Површина парцеле / изграђена површина] 724 м² / 1.726 м²
[Број стамбених јединица] 14
[Година изградње] 2018–2020.
[Аутори пројекта] Архитектура: SOMAA – Друштво за архитектуру и дизајн (Gesellschaft für Architektur & Design), Тобијас Бохман и Хади Тандавардаја, и Yonder ◦ Архитектура и дизајн: Катја Кнаус и Бенедикт Бош ◦ Руководиоци пројекта: Тобијас Бохман и Катја Кнаус ◦ Тим: Бенедикт Бош, Флоријан Хагмилер, Феликс Крумлауф, Тина Пал, Ева Руоф, Леа Сингле и Хади А. Тандавардаја.

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Haus am Park је пројекат социјално мешовитог заједничког становања који испитује нове стратегије интеграције, на пешачкој удаљености од центра Тибингена. Осмишљен као одговор на велике колективне смештајне центре и просторну сегрегацију, пројекат има флексибилну архитектонску структуру која омогућава различите, финансијски приступачне распореде. Простори се лако прилагођавају различитим потребама—од компактних стамбених јединица за избеглице до пространих пентхауса за власнике—уз очување заједничких вредности и високог архитектонског квалитета.

HAUS AM PARK
HOUSING FOR ALL: Coexistence and Integration on the Neckar River

[Project name] Haus am Park
[Country / City] Germany / Tübingen
[Program] Affordable, Social, and Cooperative Housing
[Client / promoter] Developed by Bauherrengemeinschaft Wolle+ with sociologist Dr. Gerd Kuhn.
[Sector] Private, with the structural support of the city of Tübingen
[Site area / Built area]: 724 m² / 1,726 m² gross floor area
[Number of units] 14 residential units
[Year of construction] 2018–2020
[Project authors] Architecture: SOMAA — Gesellschaft für Architektur & Design, Tobias Bochmann and Hadi Tandawardaja, and Yonder ◦ Architecture and Design: Katja Knaus and Benedikt Bosch ◦ Project leader: Tobias Bochmann, Katja Knaus ◦ Team: Benedikt Bosch, Florian Hagmüller, Felix Krummlauf, Tina Pal, Eva Ruof, Lea Single, Hadi A. Tandawardaja

Project's description, impact and achievements

Haus am Park is a socially mixed cohousing project testing new integration strategies within walking distance of Tübingen's centre. Developed to counter large collective shelters and urban segregation, its flexible architectural structure enables versatile, budget-friendly layouts. Spaces adapt smoothly from compact units for refugees to open penthouses for owners, creating high-quality, shared architectural values.

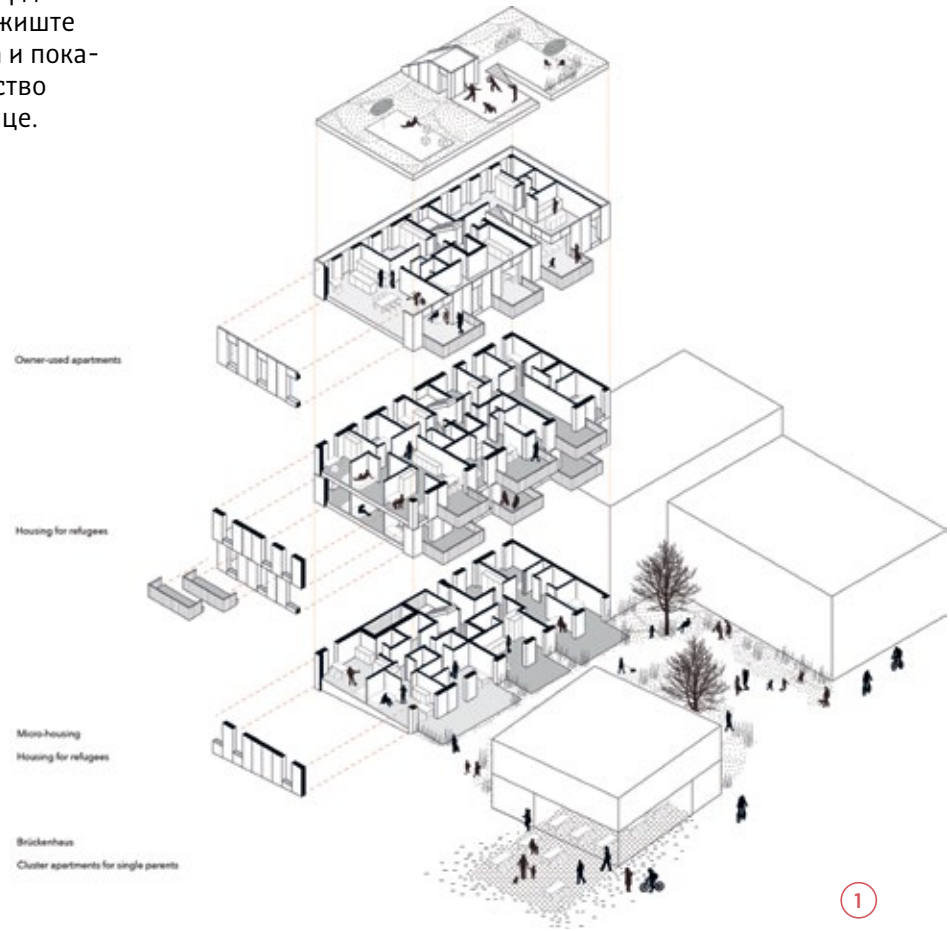
The complex provides a powerful counter-model to profit-driven real estate insulation. It pairs the main residential building with a freestanding cube that hosts an open neighbourhood meeting space. This hub functions as the social heart of the project, intentionally drawing in local district residents to foster comprehensive civic participation. By offering a diverse mix

Комплекс представља снажан алтернативни модел изолованом становању вођеном профитним интересима тржишта некретнина. Главна стамбена зграда допуњена је самостојећим кубусом у којем се налази отворени простор за окупљање суседства. Овај простор представља друштвено средиште пројекта и осмишљен је тако да привуче становнике околног подручја и подстакне њихово шире грађанско учешће. Разноврсна комбинација начина коришћења простора—од пентхауса до заједничких кухиња у кластерским становима—омогућава стварну интеграцију под једним кровом. Пројекат, који је покренуо др Герд Кун, а пројектовали SOMAA и Yonder, отвара тржиште земљишта за остваривање друштвених циљева и показује да становање може бити делотворно средство социјалне правде и истинске изградње заједнице.

[Кључне речи]
#СтановањеЗаСве #Интеграција #СоцијалнаМешовитост #ГрупнаГрадња #Избеглице #Тибинген

of uses, ranging from penthouse levels to shared cluster kitchens, it facilitates true integration under one roof. Initiated by Dr Gerd Kuhn and designed by SOMAA and Yonder, the project breaks open the land market for social agendas, demonstrating that housing can function as an active tool for social justice and authentic community building.

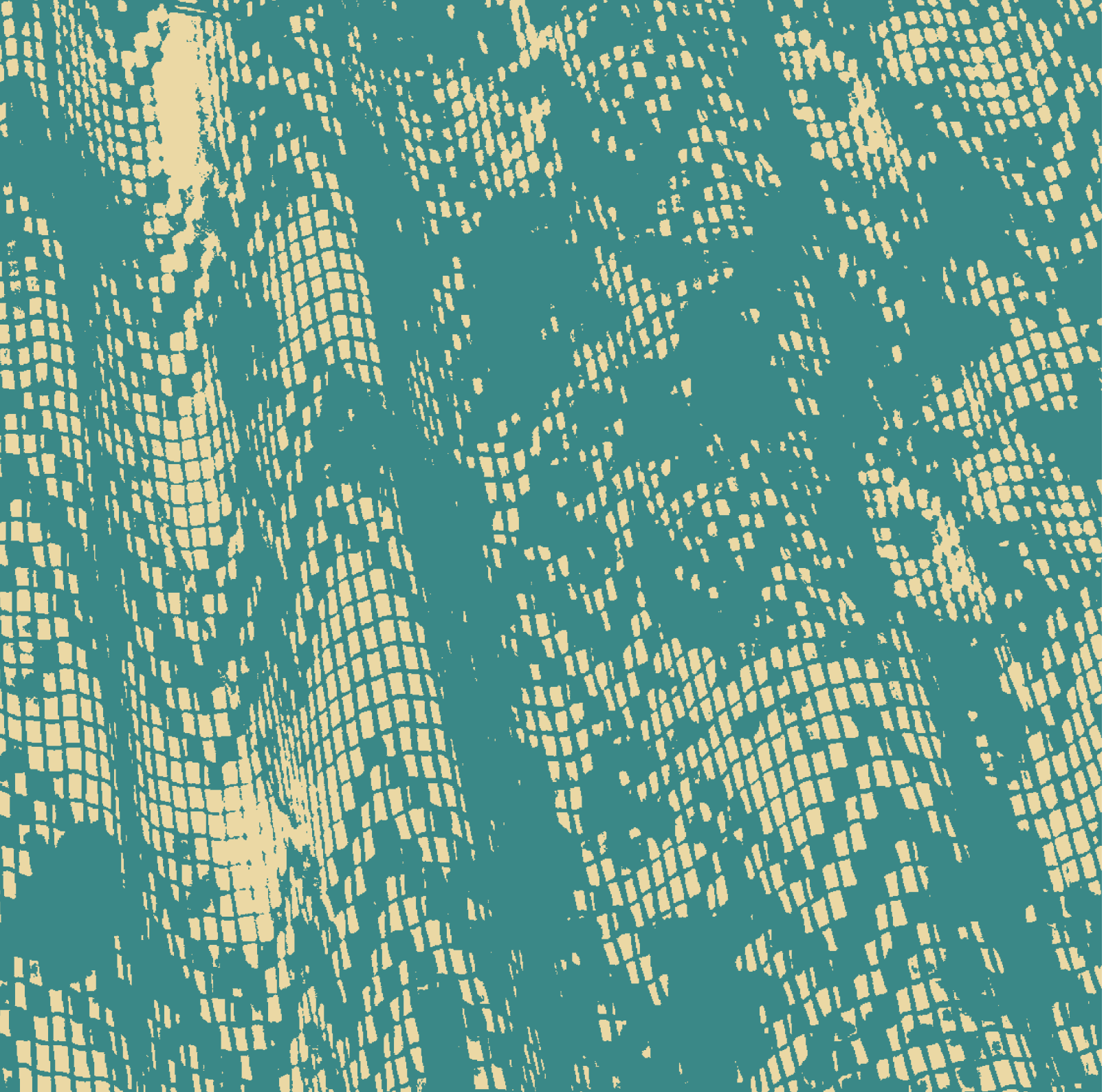
[Keywords]
#HousingForAll #Integration #SocialMix #Baugruppe #Refuges #Tübingen

1

Слика 1.
Хаус ам Парк –
експлодирани архитектонски приказ
на ком се виде конструктивни слојеви објекта.
Извор: Јондер – Архитектур унд Дизајн

Image 1.
Haus am Park —
Exploded view architectural drawing
showing the structural layers.
Credit: Yonder — Architektur und Design

Јавни простор

Јавни простори, као што су улице, дворишта, вртови, игралишта, паркови и пешачке стазе, од суштинског су значаја за квалитет стамбених подручја и живот у суседству. Ипак, они су често занемарени у насељима социјалног становања, где су улагања и планирање традиционално били усмерени на обнову зграда, уместо на унапређење заједничких простора између њих. Међутим, управо јавни простори обликују свакодневни живот и утичу на то како се станари и други грађани сусрећу, крећу, међусобно комуницирају и повезују са ширим градским окружењем.

Добро осмишљени јавни и зелени простори могу да подстакну друштвене контакте међу различитим генерацијама и културама, физичку активност, јачање локалног идентитета, као и бољу доступност услуга, јавног превоза и могућности које град пружа. Зелене површине такође могу допринети прилагођавању климатским променама, очувању биодиверзитета, као и здрављу и благостању становника. Из тих разлога, јавни простор постао је једна од кључних тема обнове и трансформације стамбених подручја широм Европе. Унапређење простора између зграда све више се препознаје као начин за јачање друштвене кохезије унутар суседстава и њихове интеграције у шире градско ткиво.

Пројекти представљени на овој изложби одабрани су јер приказују различите приступе претварању јавних и зелених простора у покретаче друштвене укључености и живота заједнице, као и снажнијег повезивања подручја социјалног становања са околним деловима града.

Public Space

Public spaces like streets, courtyards, gardens, playgrounds, parks, and pedestrian routes are all essential to the quality of housing areas and neighbourhood life. Yet they are often overlooked in social housing areas, where investment and planning have historically focused on renovating buildings rather than improving the shared spaces between them. However, it is precisely public spaces that shape everyday life and influence how residents and citizens meet, move, interact, and connect with each other and the wider city.

Well-designed public and green spaces can support social interaction across generations and cultures, encourage physical activity, strengthen local identity, and improve access to services, transport, and urban opportunities. Green spaces can also support climate adaptation, biodiversity, and residents' health and wellbeing. For these reasons, public space has become a key focus in the renewal and transformation of areas across Europe. Improving the spaces between buildings is increasingly recognised as a way to strengthen both social cohesion within neighbourhoods and urban integration beyond them.

The projects presented in this exhibition have been selected because they demonstrate different approaches to transforming public and green spaces into catalysts for inclusion, community life, and stronger connections between social housing areas and the surrounding city.

УРБиНАТ: Урбани инклузивни и иновативни простор у складу са природом

[Назив пројекта] **УРБиНАТ – Здрави коридори као покретачи развоја насеља социјалног становања са циљем учествовања у стварању друштвених, еколошких и тржишно применљивих решења заснованих на складу с природом**
[Држава/град] **Португалија/Порто**
[Програм] **Јавни простор**
[Наручилац/промотер] **Конзорцијум УРБиНАТ. Порто: Општина Порто, ДОМУС, БИОПОЛИС, Центар за друштвене студије, ГУДА**
[Сектор] **Јавни**
[Површина локације] **40.000 м²**
[Година изградње] **2024–2025.**
[Аутори пројекта] **урбанистички план: Општина Порто, ДОМУС, БИОПОЛИС, Центар за друштвене студије, ГУДА ∘ пројекат јавног простора: БИОПОЛИС ∘ Трг Фалкау: Универзитет у Коимбри и Центар за друштвене студије**

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Циљ пројекта УРБиНАТ био је да подстакне инклузивну урбану регенерацију учествујући са локалним заједницама у заједничком креирању здравог коридора као јавног простора који обухвата решења у складу с природом (НБС), усмерена на решавање изазова климатских промена и социјалне правде. У периоду од 2018. до 2024. године, седам европских градова и један град у Ирану успоставили су живу лабораторију и развили урбанистички план за подручје интервенције у својим насељима социјалног становања, у складу са нацртом за здраве коридоре.

У Порту је Здрави коридор креиран у сарадњи са локалном заједницом Кампања, у оквиру градских иницијатива урбане регенерације. Неизграђене парцеле између Фалкауа, Серку до Порту и Лагартејра

URBiNAT: Urban Inclusive and Innovative Nature

[Project name] **URBiNAT — Healthy Corridors as Drivers of Social Housing Neighbourhoods for the Co-Creation of Social, Environmental and Marketable Nature Based Solutions**
[Country/City] **Portugal/Porto**
[Programme] **Public space**
[Client/promoter] **URBiNAT consortium. Porto: Porto Municipality, DOMUS, BIOPOLIS, Centre for Social Studies, GUDA**
[Sector] **Public**
[Site area] **40,000 m²**
[Year of construction] **2024–2025**
[Project authors] **Urban plan: Porto Municipality, DOMUS, BIOPOLIS, Centre for Social Studies, GUDA ∘ Public space project: BIOPOLIS ∘ Falcão Place: University of Coimbra and Centre for Social Studies**

Project's description, impact and achievements

URBiNAT aimed to promote inclusive urban regeneration by co-creating, with local communities, a healthy corridor as a public space comprising nature-based solutions (NBS) that address climate change and social justice. Between 2018 and 2024, seven European cities and one Iranian city established a living lab and developed an urban plan in the intervention area of their social housing neighbourhood, following the healthy corridor roadmap.

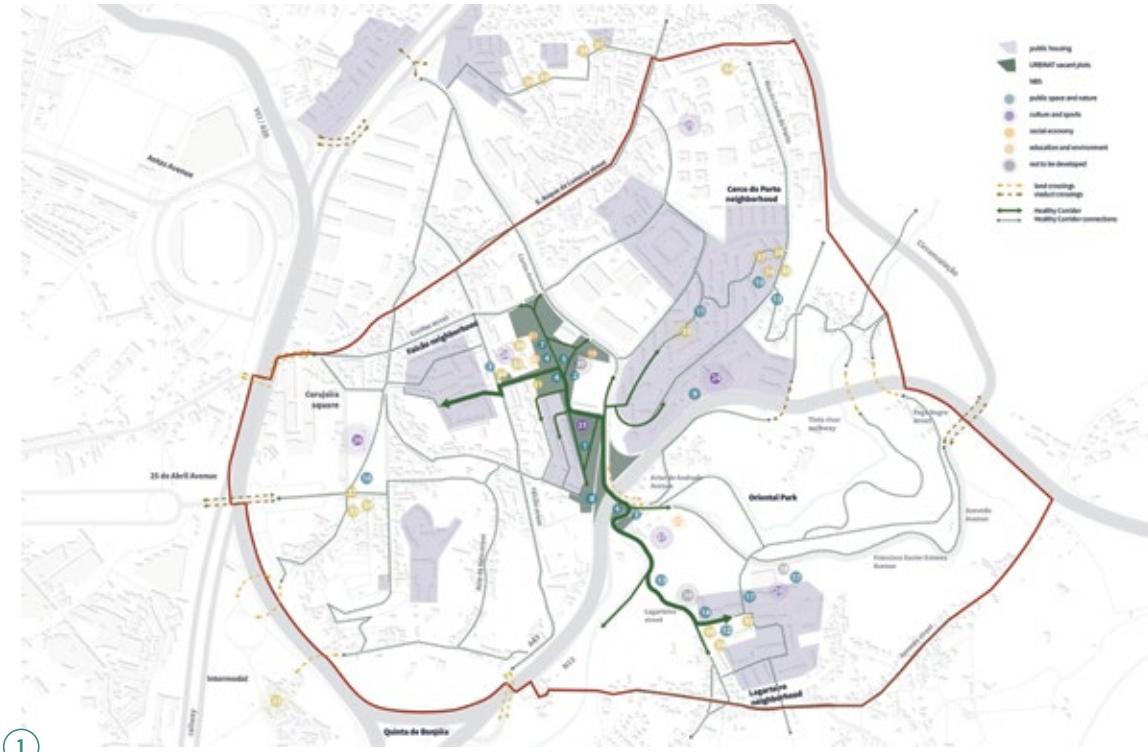
In Porto, the Healthy Corridor was co-created with the local community of Campanhã as part of municipal regeneration initiatives. Vacant plots between Falcão, Cerco do Porto and Lagarteiro were transformed into a park with paths and community spaces that promote wellbeing and a sense of belonging. Pupils from Falcão Primary School proposed the school square as an educational living lab. The former farmhouse became a public

претворене су у парк са стазама и просторима за заједницу који подстичу осећај припадности и добробити. Ученици Основне школе Фалкау предложили су школски трг као образовну живу лабораторију. Некадашње сеоско имање претворено је у јавни трг са пијацом и амфитеатром на отвореном. Зелене површине пружају простор за одмор, спорт и игру, као и за задржавање кишнице. Парк је отворен у марту 2024. године и унапредио је приступачност, активности на отвореном и друштвену интеракцију, истовремено доприносећи прилагођавању климатским променама и подржавајући постепени раст дрвећа и биодиверзитета.

[Кључне речи]
#ЗдравиКоридор #РешењаУСкладуСПриродом #ЗаједничкоКреирање #Добробит

square with a social market and an open-air amphitheatre. Green areas provide spaces for leisure, sports and play, as well as rainwater retention. Opened in March 2024, the park has improved accessibility, outdoor activity and social interaction while contributing to climate adaptation and supporting the gradual growth of trees and biodiversity.

[Keywords]
#HealthyCorridor #NBS #CoCreation #Wellbeing

1

Слика 1.
Урбанистички план Здравог коридора, УРБиНАТ Порто, 2021.
Извор: Виторију Леите, Гонсалу Канту Мониш

Image 1.
Healthy Corridor Urban Plan, URBiNAT Porto, 2021
Credit: Vitório Leite, Gonçalo Canto Moniz

Обликовање различитости: Како Суперкилен одражава своје становнике

[Назив пројекта] Суперкилен
[Држава / град] Данска / Копенхаген
[Програм] Јавни простор
[Наручилац/промотер] Град Копенхаген, Реалданиа
[Сектор] Јавни
[Површина локације] 33.000 м²
[Година отварања] 2012.
[Аутори пројекта] архитекта: БИГ – Бјарке Ингелс ∘ инжењер: Леминг & Ериксон ∘ пејзажни архитекта: Топотек 1 ∘ уметничко решење: Суперфлекс

Designing Diversity: How Superkilen Reflects Its Residents

[Project name] Superkilen
[Client / promoter] Denmark / Copenhagen
[Programme] Public space
[Client/promoter] Copenhagen Municipality, Realdania
[Sector] Public
[Site area] 33,000 m²
[Year of opening] 2012
[Project authors] Architect: BIG — Bjarke Ingels Group ∘ Engineer: Lemming & Eriksson ∘ Landscape architect: Topotek 1 ∘ Artist: Superflex

1

2

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Суперкилен је јавни простор у четврти Неребро, једном од најживописнијих делова Копенхагена. Црвени трг служи као продужетак суседне спортске дворане; црни трг је срце Суперкилена где се становници могу састати поред фонтане или одиграти партију шаха; а зелени део нуди место сусрета за спортске активности у природном окружењу. У процес пројектовања били су укључени локални становници, и уместо да се направи генерички парк, овде је мултиетнички карактер подручја искоришћен као предност.

Од отварања 2012. године, Суперкилен континуирано доприноси животу локалне заједнице и инспирише обликовање савремених јавних простора. Смештен у Неребру, једном од најживописнијих делова Копенхагена, овај пројекат одражава локални идентитет кроз непосредан и инклузиван приступ заједници и партиципацији. Елементи урбаног мобилијара и опреме, попут мароканске фонтане, ирачких љуљашки, ринга за тајландски бокс и шпанског бика, остављају снажан визуелни утисак, истовремено чинећи културну разноликост видљивом и опипљивом. Укључивањем свакодневних предмета који потичу из различитих култура његових становника у сам дизајн простора, Суперкилен подстиче осећај припадности и признања. Као резултат тога, становници и посетиоци активно користе јавни простор површине 33.000 м², чиме он остаје жив, инклузиван и континуирано испуњен различитим активностима.

[Кључне речи]

#Заједница #Партиципација #Инклузивност #ОсећајПрипадности

Слике 1 + 2.
Суперкилен, Копенхаген
Извор: Злата Вуксановић-Мацура

Images 1 + 2.
Superkilen, Copenhagen
Credit: Zlata Vuksanović-Macura

Project's description, impact and achievements

Superkilen is a public space in Nørrebro, one of Copenhagen's most diverse neighbourhoods. It is divided into three zones: Red Square, Green Park and Black Market. The red square serves as an extension of the adjacent sports hall; the black square serves as the heart of Superkilen where locals can meet by the fountain or play a game of chess; and the green stretch offers a natural meeting place for sports activities. The design involved residents, turning the area's multiethnic profile into an asset rather than resulting in a generic park.

Since its opening in 2012, Superkilen continues to support the neighborhood and inspire contemporary public space projects.. Located in Nørrebro, one of Copenhagen's most diverse neighbourhoods, the project reflects local identity through a direct and inclusive approach to community and participation. Urban elements such as a Moroccan fountain, Iraqi swings, a Thai boxing ring and a Spanish bull create a strong visual impact while making cultural diversity tangible. By embedding everyday objects from residents' different cultures into the design, Superkilen fosters a sense of belonging and recognition. As a result, both residents and visitors actively use the 33,000 m² public space, ensuring that it remains vibrant, inclusive and continuously animated.

[Keywords]

#Community #Participation #Inclusive #SenseofBelonging

[Референце/References]

https://big.dk/projects/superkilen-1621
https://www.superflex.net/works/superkilen
https://architizer.com/projects/superkilen/

1

ШПРЕАКЕР + ШПРЕФЕЛД. Становање које предводи заједница и продуктивни, јестиви пејзажи на обали Шпре

[Назив пројекта] Шпреакер + Шпрефелд
[Држава/град] Берлин/Немачка
[Програм] Задружно и заједничко становање
[Клијент/носилац] Непрофитне организације id22: Institute и Spreeacker
[Сектор] Непрофитни
[Површина локације / изграђена површина] 4.000 м² / 8.000 м²
[Број стамбених јединица] 65 станова
[Година изградње] 2014.
[Аутори пројекта] Демократска иницијатива заснована на деловању одоздо

SPREEACKER + SPREEFELD. Community-Led Housing, Productive + Edible Landscapes at the Spree River

[Project name] Spreeacker + Spreefeld
[Country/City] Berlin/Germany
[Programme] Cooperative Housing & CoHousing
[Client/promoter] Promoted by non-profits id22: Institute and Spreeacker
[Sector] Non-profit
[Site area/Built area] 4,000 m² / 8,000 m²
[Number of units] 65 apartments
[Year construction] Founded in 2014
[Project authors] Grassroots democratic

Project's description, impact and achievements

Spreefeld is a pioneer car-free cohousing project built without subsidies on a former border strip. By leaving the riverbank entirely unfenced, it secures open public access to the shoreline, beach, and historic boathouse. The three passive buildings completely reject private ground-floor units, dedicating these spaces instead to public option areas, workshops, a daycare, and active coworking zones for the surrounding city.

Spreefeld successfully merges diverse communal living with an open, accessible urban landscape. Since 2011, its non-profit partner *Spreeacker e.V.* has comanaged the car-free grounds as a shared civic asset, inviting the local population to engage with public garden, culture, and educational projects. The site hosts Berlin's Urban Forest Gardens, low-maintenance, edible ecosystems. By keeping its terrace, beach, and water public, adapting rooms for refugees in 2015, and partnering with the adjacent *Holzmarkt* cultural centre, the project stands as a resilient blueprint for social justice, climate adaptation, and active civic engagement. It proves housing can enrich both its residents and the wider public.

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Шпрефелд је пионирски пројекат заједничког становања без аутомобила, изграђен без субвенција на некадашњем граничном појасу. Остављањем речне обале у потпуности неограђеном обезбеђен је слободан јавни приступ приобаљу, плажи и историјској кући за ч15 February ерц. У три пасивне зграде у потпуности се одустало од приватних стамбених јединица у приземљу. Уместо тога, ови простори намењени су јавно доступним и флексибилним садржајима, радионицама, дневном боравку за децу и просторима за заједнички рад, отвореним према околном граду.

Шпрефелд успешно повезује различите облике заједничког становања са отвореним и приступачним урбаним пејзажом. Од 2011. године његов непрофитни партнер Spreeacker e.V. заједнички управља простором без аутомобила као јавним добром, позивајући локално становништво да учествује у јавним баштенским, културним и образовним пројектима. На овој локацији налазе се Берлински урбани шумски вртови – јестиви екосистеми који захтевају мало одржавања. Захваљујући томе што су тераса, плажа и приступ води остали отворени за јавност, што су 2015. године поједине просторије прилагођене за смештај избеглица и што је успостављена сарадња са суседним културним центром Holzmarkt, пројекат представља отпоран модел социјалне правде, прилагођавања климатским променама и активног учешћа грађана. Он показује да становање може обогатити живот не само својих станара већ и шире јавности.

[Кључне речи]

#ЗаједничкоСтановање #ШумскиВртови #ЈестивиПејзаж #ЗаједничкаДобра

[Keywords]

#CoHousing #Forest Gardens #Edible Landscape #Commons #Urban Renewal #Berlin

Слика 1. Историјска кућица за чамце и тераса дуж отворене јавне стазе уз обалу.
Извор: © Андреа Фолмер
Слика 2. Архитектонски мастерплан који приказује три пасивна стамбена објекта.
Извор: Архива задруге Шпрефелд

Image 1. The historical houseboat and terrace along the open public shore path.
Credit: © Andrea Vollmer
Image 2. Architectural master plan showing the three passive residential buildings.
Credit: Spreefeld Cooperative Archive

2

Београдске урбане оазе: Одржива трансформација запостављених простора

[Назив пројекта] Београдске урбане оазе
[Држава / град] Србија / Београд
[Програм] Урбане утопије (током 2026)
[Наручилац / промотер] ЕУНИК Србија (2024); од 2025. пројекат је наставио Гете институт у Београду. Пројекат су реализовали: БИНА – Београдска интернационална недеља архитектуре ∘ Универзитет у Београду – Архитектонски факултет ∘ Шумарски факултет у сарадњи са Центром за интеграцију младих – ЦИМ и Центром за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју „Чукарица"
[Сектор] Јавни и непрофитни, удружења грађана
[Површина локације] Урбана оаза 1: 320 м²
Урбана оаза 2: 650 м²
[Површина локације] Урбана оаза 1; Урбана оаза 2
[Година обнове] 2024–2026.
[Аутори пројекта] Урбана оаза 1 – студенти Катарина Амброзић, Ђорђе Лазаревић, Катарина Николић, Татјана Паунић, Катарина Ранчић, Тамара Шуљагић и Марко Шепа; ментори: Александра Ступар и Александар Грујичић ∘ консултант: Јелена Ивановић Војводић ∘ радионица и уметнички рад: Душана Николић. Урбана оаза 2 – студенти: Елена Бојовић, Ђорђи Глигороски, Ендре Ђерфи, Нађа Никић, Дамјан Станишић, Николина Свилар, Сузана Стојановић и Андреа Стојановић ∘ менторке: Драгана Скочајић, Милена Путник и Драгана Ћоровић (Шумарски факултет, 2024). Од 2025. године пројекту су се придружиле Славица Чепић и Драгана Чавловић (Шумарски факултет) ∘ аутор мурала: Данило Мимовић

Belgrade Urban Oases: Sustainable Transformation of Neglected Urban Spaces

[Project name] Belgrade Urban Oases
[Country / City] Serbia / Belgrade
[Programme] Urban Utopias (during 2026)
[Client / promoter] EUNIC Serbia (2024) ∘ Goethe-Institut Belgrade (2025, 2026) ∘ implemented by: BINA — Belgrade International Architectural Week ∘ University of Belgrade — Faculty of Architecture and the Faculty of Forestry, Centre for Youth Integration — CIM ∘ Centre for Accommodation and Daycare for Children and Youth with Disabilities "Čukarica".
[Sector] Public and non-profit / citizens' organisations
[Site area] Urban Oasis 1 — 320 m²; Urban Oasis 2 — 650 m²
[Year of rehabilitation] 2024–2026
[Project Authors] Urban Oasis 1 — students: Katarina Ambrozić, Đorđe Lazarević, Katarina Nikolić, Tatjana Paunić, Katarina Rančić, Tamara Šuljagić and Marko Šepa ∘ menthors: Aleksandra Stupar, Aleksandar Grujičić (Faculty of Architecture) ∘ consultant: Jelena Ivanović Vojvodić (BINA) ∘ workshop and artwork: Dušana Nikolić. Urban Oasis 2 — students: Elena Bojović, Đorđi Gligoroski, Endre Gyorffy, Nađa Nikić, Damjan Stanišić, Nikolina Svilar, Suzana Stojanović, Andrea Stojanović; mentors: Dragana Skočajić, Milena Putnik, Dragana Ćorović (Faculty of Forestry, 2024), since 2025. Slavica Čepić, Dragana Čavlović (Faculty of Forestry) have joined ∘ Mural artist Danilo Mimović

Project's description, impact and achievements

Belgrade Urban Oases targeted two neglected urban spaces through art and community engagement. Students from the University of Belgrade — Faculty of Architecture and Faculty of Forestry, along with professors, experts, and local communities, redesigned the sites through participatory workshops, public events, and artistic interventions, creating inclusive green

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Пројекат Београдске урбане оазе преуредио је два запостављена урбана простора кроз уметност и ангажовања заједнице. Студенти архитектуре, пејзажне архитектуре и хортикултуре Универзитета у Београду, са професорима, стручњацима и локалном заједницом, редизајнирали су локације кроз партиципативне радионице, јавне догађаје и уметничке интервенције, стварајући инклузивне, зелене просторе који подстичу осећај припадности и свест о одрживости. Убрана оаза 1 налази се у Центру за интеграцију младих где је смештено и Свратиште за децу која живе или раде на улици (општина Звездара). Урбана оаза 2 налази се у Центру за дневни боравак деце и омладине ометене у развоју на Јулуном Брду. Пројекат Урбане оазе Београд је препознат као европски модел добре праксе у оквиру ЕУНИК кластер фонда.

Урбана оаза 1, у Центру за интеграцију младих, претворила је запуштен простор у живо место намењено деци у ризику и становницима суседства. Елементи идејног решења изабрани су јавним гласањем организованим током изложбе студентских радова. Након реконструкције пешачке стазе и постављања система за одводњавање, јавни простор је опремљен мултифункционалним елементима, укључујући интегрисане клупе, жардињере, зелене зидове и садржаје за игру. Садњом новог дрвећа и друге вегетације простор је оплемењен природним елементима и претворен у пријатан амбијент за одмор, игру, учење, дружење и креативне радионице. Данас се ту организују активности које окупљају становнике из суседства и кориснике Свратишта, пружајући им прилике за дружење и заједничко учење.

Урбана оаза 2 претворила је запуштен травњак поред Центра за децу и омладину ометену у развоју у заједнички простор који користе и одржавају корисници Центра и околни станари . Пројекат је израђен у сарадњи са студентима и запосленима Шумарског факултета, кроз састанке, изложбе, радионице и заједничке акције уређења простора, док његово обликовање, инспирисано бродом, одаје почаст поручницима Спасићу и Машери, по којима је улица добила име. Данас се у овом простору одржавају комшијска окупљања, концерти,

spaces that foster belonging and awareness of sustainability. Urban Oasis 1 is located at the Centre for Youth Integration—Shelter for Street Children on Krfska Street, while Urban Oasis 2 is set near the Daycare Centre for Children and Youth with Developmental Disabilities in Julino Brdo neighbourhood. The Urban Oasis project became a European best-practice model within the EUNIC Cluster Fund.

Urban Oasis 1, at the Centre for Youth Integration, turned a neglected space into a vibrant area for at-risk children and their neighbours. The concept design elements were chosen through public voting organised during the open exhibition of students' work. After reconstructing the pedestrian path and installing a drainage system, the public space was equipped with multifunctional elements, including integrated seating, planters, green walls, and play facilities. New trees and vegetation strengthened its connection to nature, creating an inviting setting for relaxation, play, study, social interaction and creative workshops. Today, the space hosts community activities that bring neighbourhood residents and Shelter users together, fostering social interaction and shared learning.

Urban Oasis 2 transformed a neglected lawn next to the Centre for Children and Youth with Disabilities into a shared space used and maintained by Centre users and local residents. The project was developed in collaboration with students and staff from the Faculty of Forestry through neighbourhood meetings, exhibitions, workshops and collective improvement activities. Its ship-inspired design pays tribute to Lieutenants Spasić and Mašera, after whom the street is named. Today, the space hosts neighbourhood gatherings, concerts, creative and participatory art workshops, open-air exhibitions and public presentations. Plant exchanges, community gardening, small-scale planting and maintenance activities further encourage interaction between Centre users and local residents.

креативне и партиципативне уметничке радионице, изложбе на отвореном и јавне презентације. Размена биљака, заједничко баштованство, акције садње и одржавања додатно подстичу интеракцију између корисника Центра и локалних становника.

[Кључне речи]
#УрбанаОаза #ПартиципативниДизајн #АнгажовањеЗаједнице #Одрживост #УрбанеУтопије

>
Слика 3. УО2 – Концерт ансамбла Музикон
Извор: Александар Газибара
Слика 4. УО2 – Палуба – зона окупљања
Извор: Злата Вуксановић-Мацура
Слика 5. УО2 – Мурал баба Јуле
Извор: Александар Газибара
Слика 6. УО2 – Осликавање са децом
Извор: Александар Газибара

Image 3. UO2 — Concert by the Muzikon Ensemble
Credit: Aleksandar Gazibara
Image 4. UO2 — The Deck — gathering area
Credit: Zlata Vuksanović-Macura
Image 5. UO2 — Mural of Grandma Jula
Credit: Aleksandar Gazibara
Image 6. UO2 — Painting with children
Credit: Aleksandar Gazibara

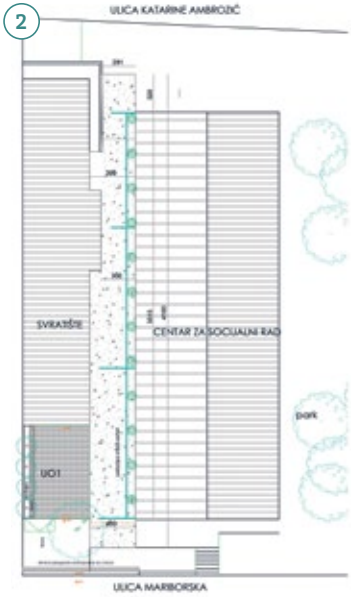
[Keywords]
#UrbanOasis #ParticipatoryDesign #CommunityEngagement #Sustainability

[Референце / Reference]
https://eunicsrbija.rs/sr/aktuelni-eunic-projekti/urbane-oaze/
https://creativesunite.eu/article/belgrade-strives--for-an-inclusive-ecological-and-artistic-urban--environment-by-creating-urban-oases
https://raf.arh.bg.ac.rs/handle/123456789/3151?locale-attribute=sr
https://www.goethe.de/ins/cs/sr/kul/nac/buo.html

1

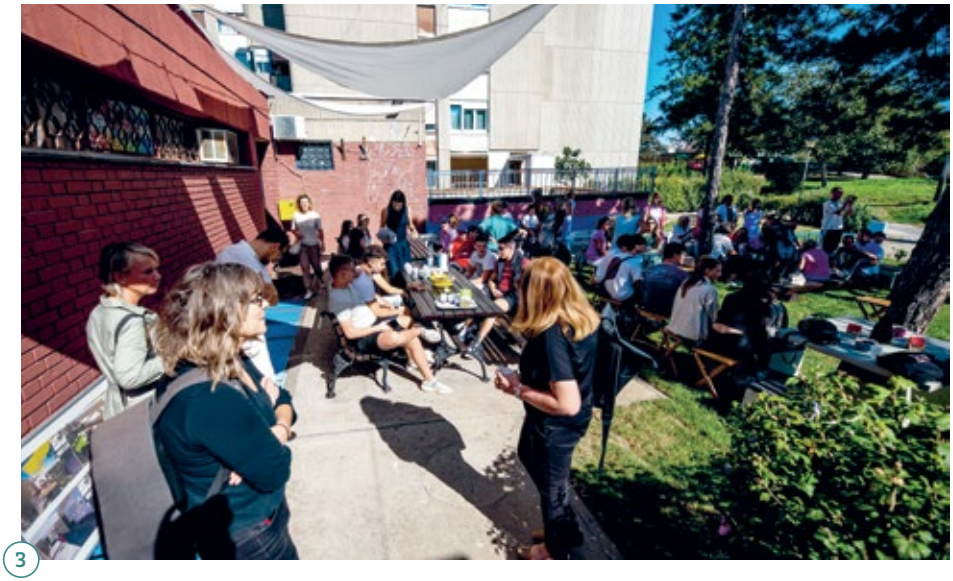
2

urban oases

Слика 1. УО1 – Радионица после интервенције
Слика 2. УО1 – План
Извор: Александар Газибара

Image 1. UO1 — Workshop after the intervention
Image 2. UO1 — Plan
Credit: Aleksandar Gazibara

3

4

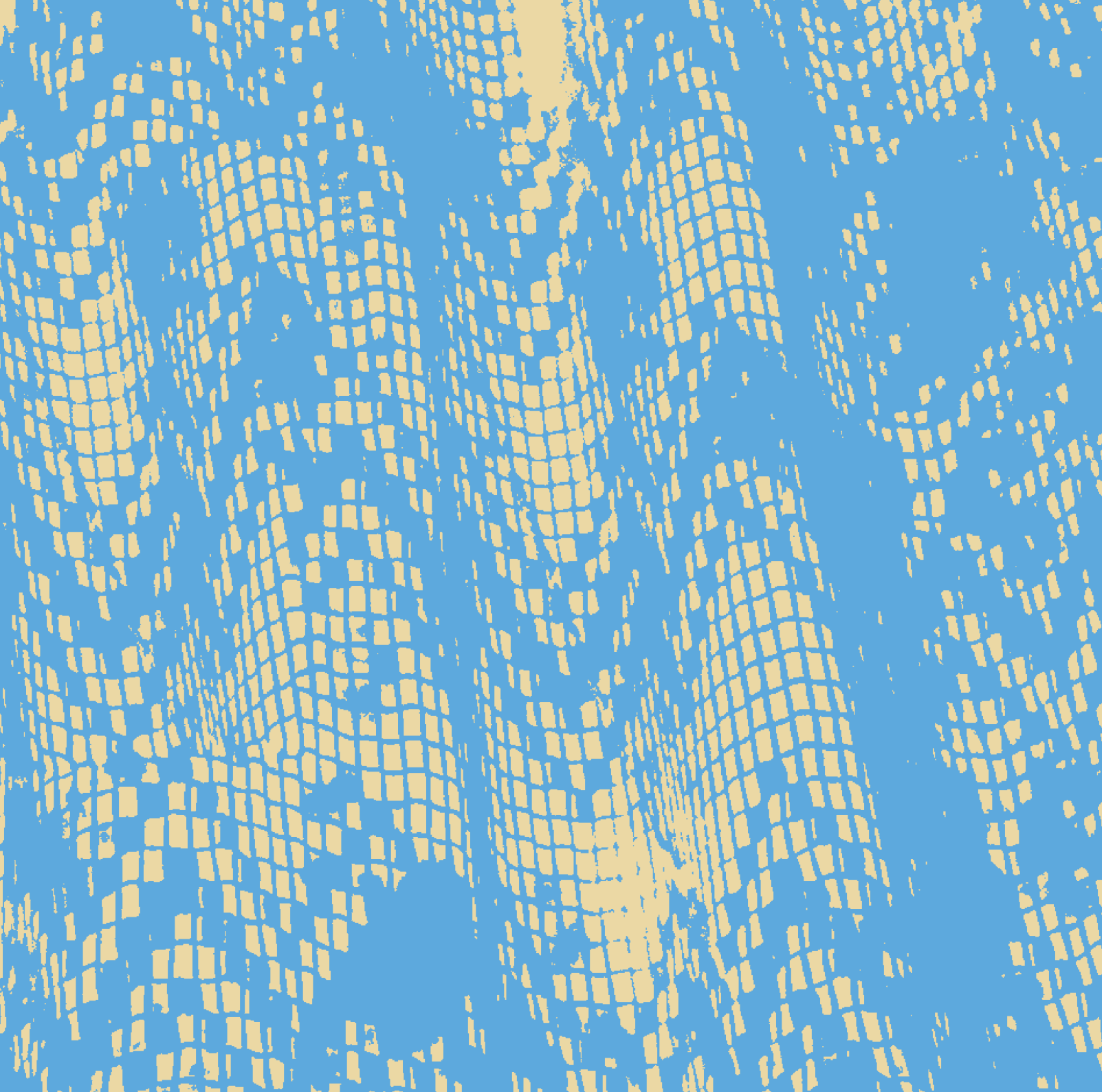

5

6

urban oases

Адаптивна пренамена

Адаптивна пренамена представља значајан приступ савременим изазовима обезбеђивања социјалног становања, посебно у срединама које се суочавају са недостатком станова, неискоришћеним урбаним просторима и застаревањем постојећих објеката. Преображавање празних простора, урбаних празнина и зграда које су изгубиле своју првобитну функцију може допринети обезбеђивању безбедног и приуштивог становања, уз истовремено ефикасније коришћење постојећих урбаних ресурса.

Пројекти представљени на овој изложби истражују како адаптивна пренамена може деловати и као стамбена стратегија и као инструмент урбане регенерације. Иако су настали у различитим националним, институционалним и друштвено-просторним контекстима, заједничко им је настојање да недовољно коришћене или занемарене просторе преобразе у окружења која подржавају достојанство, безбедност, приступачност и друштвену укљученост. Ослањањем на постојећи грађевински фонд, овакви приступи могу да смање заузимање земљишта, ублаже утицаје изградње на животну средину, очувају културне и архитектонске вредности и ојачају везе унутар урбане структуре.

Истовремено постојање стамбених потреба и недовољно искоришћених урбаних ресурса отвара суштинско питање о томе како би градови требало да се развијају. Адаптивна пренамена доводи у питање претпоставку да обезбеђивање нових станова нужно захтева нову изградњу и подстиче критичко сагледавање потенцијала садржаног у ономе што већ постоји.

Може ли претварање празних и застарелих простора у социјално становање да преиспита конвенционалне моделе урбаног развоја и изнова одреди шта подразумевамо под вредношћу, трајношћу и правом на живот у граду?

Adaptive Reuse

Adaptive reuse constitutes a significant approach to addressing the contemporary challenges of social housing provision, particularly in contexts characterised by housing shortages, urban vacancy and the obsolescence of existing buildings. The transformation of vacant spaces, urban voids and buildings that have lost their original function can contribute to the provision of safe and affordable housing while making more effective use of existing urban resources.

The projects presented in this exhibition explore how adaptive reuse can operate as both a housing strategy and an instrument of urban regeneration. Despite emerging from different national, institutional and socio-spatial contexts, they share a concern with transforming underused or neglected places into environments that support dignity, safety, accessibility and social inclusion. By working with the existing built fabric, these approaches can also reduce land consumption, minimise construction-related environmental impacts, preserve cultural and architectural values and reinforce connections within the urban structure.

The coexistence of housing needs and underutilised urban resources raises a fundamental question about how cities should evolve. Adaptive reuse challenges the assumption that new housing necessarily requires new construction and invites a more critical understanding of the potential embedded in what already exists.

Can the transformation of vacant and obsolete spaces into social housing challenge conventional models of urban development and redefine what we understand as value, permanence and the right to live in the city?

Пренамена: од школе до непрофитног становања за старије

[Назив пројекта] **Рудкебинг Гамле Скуле**
[Држава/град] **Данска/Рудкебинг**
[Програм] **Непрофитно становање за старије**
[Наручилац/промотер] **Непрофитна стамбена организација Лангеланд**
[Сектор] **Непрофитни**
[Изграђена површина] **2.432 м²**
[Број стамбених јединица] **22**
[Година изградње] **1921.**
[Година трансформације] **2022.**
[Аутори пројекта] **Архитекта: C и B Архитектер A/C ∘ консултант наручиоца: Кубен Мениџмент ∘ инжењер: Рамбел Данмарк A/C**

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Трансформација школске зграде из 1921. године у стамбену заједницу за старије. Стамбена заједница садржи 22 стамбене јединице, а изузетна висина плафона и високи прозорски отвори омогућавају обиље дневне светлости и висок квалитет простора. Захваљујући томе остварује се осећај пространости који се ретко сусреће

1

Reuse: From School to Non-Profit Senior Housing

[Project name] **Rudkøbing Gamle Skole**
[Country/City] **Denmark/Rudkøbing**
[Programme] **Non-profit senior housing**
[Client/Promoter] **Boligselskabet Langeland**
[Sector] **Non-profit**
[Built area] **2.432 m²**
[Number of housing units] **22**
[Year of construction] **1921**
[Year of transformation] **2022**
[Project authors] **Architect: C & W Arkitekter A/S ∘ Client consultant: Kuben Management ∘ Engineer: Rambøll Danmark A/S**

Project's description, impact and achievements:

Transformation of a school building from 1921 into a senior community with 22 units, where extraordinary ceiling heights and tall window openings create generous daylight and spatial quality. This results in a sense of spaciousness rarely achieved in new construction. The project secures the historic building on a small Danish island for another 100 years, maintaining its role as a landmark at the town's entrance.

The project addresses a broader societal challenge: more people live alone, loneliness is increasing, and the population is ageing. Senior housing offers affordable homes with social interaction at the core. Shared spaces are placed close to private units to support everyday encounters and community. Through the reuse of the existing school, the project introduces varied housing types and enhanced architectural quality, spatial diversity and daylight conditions.

[Keywords]
#SeniorHousing #Reuse #ArchitecturalQuality

у новоградњи. Пројектом се историјској згради на малом данском острву продужава живот за наредних 100 година, уз очување њене улоге као препознатљивог оријентира на улазу у град.

Пројекат одговара на шири друштвени проблем: све више људи живи само, усамљеност расте, а становништво стари. Становање у заједници за старије нуди приступачне домове у којима је друштвена интеракција један од кључних елемената. Заједничке просторије постављене су у непосредној близини приватних стамбених јединица како би се подстакли свакодневни сусрети и развој заједнице. Кроз пренамену постојеће школске зграде, пројекат уводи различите типове становања, као и унапређени архитектонски квалитет разноврсност простора и боље услове природног осветљења.

[Кључне речи]
#СтановањеСтаријихУЗаједници
#ПоновнаУпотреба #АрхитектонскиКвалитет

2

3

Слика 1. Изглед из баште
Слика 2. Ентеријер
Слика 3. Балкон са станаром
Извор: Muusfoto

.....

Image 1. Garden view
Image 2. Interior
Image 3. Balcony with resident
Credit: Muusfoto

Касарна Кабешу да Бола

[Држава / град] **Португалија / Лисабон**
[Програм] **Приступачни станови за издавање, дом здравља, канцеларије, малопродајни садржаји и јавни паркинг**
[Наручилац/промотер] **Самостална имовинска целина Кабешу да Бола – Национални фонд за обнову изграђеног фонда, којим управља Фундијестамо СГОИЦ**
[Сектор] **Јавни**
[Површина локације / изграђена површина] **13.380 м² / 34.797 м²**
[Број стамбених јединица] **223**
[Година изградње] **19. век (пре 1911. године)**
[Година обнове] **2024–2027.**
[Аутори оригиналног пројекта] **Непознати (држава–војска)**
[Аутори пројекта обнове] **пројектовање и извођење: Текнорем; стручни надзор: Консулгал**

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Изграђен у 19. веку, ограђени комплекс је служио војсци до 2015. године, након чега је остао празан. Од 2022. године до почетка радова, у њему су били смештени прихватилиште за хитан смештај бескућника и привремени културни центар којим је управљала организација ЛАРГО Резиденсијас. Обновом комплекса биће обезбеђена 223 стана за закуп по приступачним ценама, финансирана зајмом у оквиру Плана опоравка Европске уније (PRR / NextGenerationEU), као и здравствена установа, канцеларије, продавнице и јавни паркинг.

Обнова касарне Кабешу да Бола поново ће повезати историјски војни комплекс са градом и допринети обезбеђивању приступачног становања у подручју изложеном притисцима туризма и раста цена некретнина. Пре почетка радова, привремено коришћење комплекса као прихватилишта и културног центра одржавало је живот у овом простору. Уместо формирања насеља искључиво стамбене намене, комплекс се преобликује уз очување зграда највеће архитектонске

Cabeço da Bola Barracks

[Project name] **Cabeço da Bola Barracks**
[Country / City] **Portugal / Lisbon**
[Programme] **Affordable rental housing, healthcare facility, offices, retail spaces and public parking**
[Client/promoter] **CPA Cabeço da Bola (FNRE), managed by Fundiestamo SGOIC**
[Sector] **Public**
[Site/Built areas] **13,380 m² / 34,797 m²**
[Number of dwellings] **223 units**
[Year of construction] **19th century (pre-1911)**
[Year of rehabilitation] **2024–2027**
[Original project authors] **Unknown (state–military)**
[Rehabilitation project authors] **design–build: Tecnorém ◦ supervision: Consulgal**

Project's description, impact and achievements

Built in the 19th century and used by the military until 2015, the walled complex stood empty thereafter. Between 2022 and the start of works, it hosted an emergency homeless shelter and a pop-up cultural hub run by the LARGO

1

вредности и поновну изградњу на осталим деловима комплекса, чиме настаје градска целина мешовите намене. У осам стамбених зграда биће обезбеђена 223 стана за закуп по приступачним ценама, финансирана зајмом у оквиру Плана опоравка и отпорности ЕУ. Уз њих су предвиђени здравствена установа, канцеларије, продавнице и јавни паркинг, намењени како становима тако и широј заједници.

[Кључне речи]
#ПрилагођенаПренамена #ПриступачноСтановање #МешовитаНамена #ПривременаАктивација #УрбанаРегенерација

Residências. The ongoing rehabilitation will deliver 223 affordable rental homes, financed through an EU Recovery Plan loan (PRR / NextGenerationEU), alongside a healthcare facility, offices, retail and public parking.

The rehabilitation of the Cabeço da Bola Barracks will reconnect a historic military complex with the city, promoting affordable housing in an area affected by tourism and rising property prices. Before the works, temporary uses as a shelter and cultural hub kept the site alive. Rather than creating a single-use estate, the compound is selectively reworked, retaining the buildings of greatest architectural value and rebuilding the rest into a mixed-use piece of the city: 223 affordable rental homes, delivered across eight residential blocks and financed through an EU Recovery and Resilience Plan loan, sit alongside a healthcare facility, offices, retail and public parking, serving both residents and the wider community.

[Keywords]
#AdaptiveReuse #AffordableHousing #MixedUse #TemporaryUse #UrbanRegeneration

Слика 1. Касарна у процесу прилагођена пренамене
Извор: Текнорем
Слика 3. Ситуациони план обнове
Извор: ЦПА Кабешу да Бола / Текнорем

Image 1. Barracks undergoing adaptive reuse
Credit: Tecnorém
Image 3. Site plan of the rehabilitation
Credit: CPA Cabeço da Bola / Tecnorém

ufaFABRIK БЕРЛИН
Центар уметности, одрживости, друштвеног ангажовања и заједничког живота

[Назив пројекта] ufaFabrik Berlin
[Држава / град] Берлин / Немачка
[Програм] Заједничко становање и холистички пројекат живота и рада
[Клијент / носилац] Удружење ufaFabrik Berlin
[Сектор] Непрофитни
[Површина локације / изфрађена површина] 18.566 м² / 16.500 м²
[Број објеката] 7 зграда
[Година изградње] 1920–1948.
[Период трансформације] Од 1979. године; континуирана обнова и развој
[Аутори пројекта] Заједница ufaFabrik у сарадњи са различитим актерима

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Некадашња фабрика филмова UFA у Темпелхофу од 1979. године постепено је прерасла у мултифункционално средиште креативности, културе и екологије. Пројекат су покренули активисти са намером да створе заједницу засновану на задружном моделу живота и рада, а пространи комплекс данас функционише као отворено урбано село. Зелене јавне стазе, бројне позоришне сцене, стамбени простори и услуге намењене локалној заједници повезани су у отп отпорно урбано заједничко добро.

ufaFabrik активно подстиче свакодневно друштвено, еколошко и културно учешће становника града свих узраста и националности. У оквиру јединствене структуре овог урбаног села налазе се суседски центар NUSZ, независна основна школа, академија дечјег циркуса и интегрисана дечја фарма. Одржавањем веома приступачних цена улазница и честим организовањем прекограничних копродукција са европским партнерима, овај колектив

ufaFABRIK BERLIN
Centre for Arts, Sustainability, Social Commitment and Shared Community

[Project name] ufaFabrik Berlin
[Country / City] Berlin / Germany
[Programme] Co-housing, holistic life and work project
[Client / promoter] ufaFabrik Berlin Association
[Sector] Non-profit
[Site area / Built area] 18,566 m² open site. 16,500 m² floor space across 7 main houses
[Number of units] 7 houses
[Year of construction] 1920–1948
[Year of transformation] since 1979, with constant renovation and creation
[Project authors] The ufaFabrik community in cooperation with various stakeholders

Project's description, impact and achievements

Since 1979, the former UFA film factory in Tempelhof has evolved into a multifunctional hub for creativity, culture, and ecology. Initiated by activists aiming to build a cooperative living and working community, the vast site now operates as an open village. It seamlessly blends green public lanes, multiple theatre stages, residential quarters, and local community services into a resilient urban common.

The ufaFabrik actively fosters daily social, environmental, and cultural participation for city dwellers of all ages and nationalities. Within its unique urban village structure, the campus hosts the NUSZ neighbourhood centre, an independent primary school, a children's circus academy, and an integrated children's farm. By keeping event ticket prices highly affordable and frequently hosting cross-border co-productions with European partners, the collective turns heritage infrastructure

претвара објекте индустријског наслеђа у успешан модел одрживог живота и јавног образовања. ufaFabrik остаје један од најуспешнијих и најдуговечнијих експеримената алтернативног заједничког живота у Берлину.

[Кључне речи]
#ХолистичкиЖивот #УрбанаЕкологија #КреативноСредиште #КултурнаПартиципација #Берлин

into a thriving model for sustainable living and public education. It remains one of Berlin's most successful, long-running alternative community experiments.

[Keywords]
#HolisticLiving #UrbanEcology #CreativeHub #CulturalParticipation #Berlin

Ненастањени станови у породичним кућама као ресурс за социјално

[Назив пројекта] Некоришћени станови у породичним кућама као латентни ресурс за стамбену подршку
[Држава / град] Србија / свуда где постоји стамбени фонд и потреба
[Програм] Истраживање
[Наручилац / промотер] Концептуална, доказна основа за носиоце стамбене политике на националном и локалном нивоу
[Сектор] Јавни и приватни / потенцијално јавно-приватно партнерство
[Број стамбених јединица] процена, око 410.000 стамбених јединица у Србији
[Година] Подаци из Пописа 2022. године; прорачун из 2026. године
[Ауторке пројекта] Истраживање: Злата Вуксановић-Мацура, Географски институт „Јован Цвијић" САНУ, и Јована Тимотијевић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Истраживање је пошло од раскорака између великог броја неискоришћених станова у породичним кућама и изражених стамбених потреба у Србији. Нацрт Националне стамбене стратегије процењује да је око 350.000 домаћинстава у потреби за различитим облицима стамбене подршке. Према подацима из пописа из 2022. године, Србија располаже са око 14.000 станова у јавном власништву који се делом користе и за социјално становање. Наша процена на основу података из истог пописа, показује да се само у породичним кућама ван активне употребе у Србији налази око 410.000 станова. Иако се ове процене не могу непосредно поредити, њихов однос указује на неискоришћени стамбени фонд као значајан ресурс стамбене политике.

Активирање неискоришћених станова могло би значајно да прошири фонд социјалног становања, уз

Vacant Dwellings in Family Houses as a Resource for Social Housing

[Project name] Vacant Dwellings Within Family Houses as a Latent Resource for Housing Support Programmes
[Country / City] Serbia / Wherever such housing stock and housing needs exist
[Programme] Research
[Client / promoter] Conceptual, policy case — evidence base for national and city-level housing policy actors
[Sector] Public and private / potential public-private partnership
[Number of units estimate] estimate: 410,000 units in Serbia
[Year] Data from the 2022 Census; calculation 2026
[Project authors] researchers Zlata Vuksanović-Macura, Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA, and Jovana Timotijević, University of Belgrade — Faculty of Political Sciences

Project's description, impact and achievements

The research was prompted by the disparity between the significant number of unused dwellings in family houses and the substantial unmet housing need in Serbia. The draft National Housing Strategy estimates that about 350,000 households require various forms of housing support. According to the 2022 Census, Serbia has around 14,000 publicly owned dwellings, some of which are used for social housing. Our estimate, based on data from the same census, indicates that approximately 410,000 dwellings in family houses across Serbia are not in active use. Although these figures are not directly comparable, juxtaposing them highlights the considerable potential of unused housing stock as a resource for housing policy.

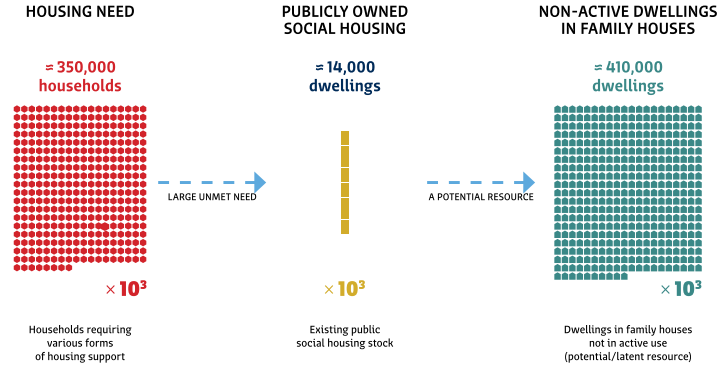
Reactivating unused dwellings can significantly increase the social housing stock while generating additional social and environmental benefits. First, it could respond to housing needs faster than new construction. The spatial dispersal of these dwellings could also

низ других друштвених и еколошких користи. Пре свега, омогућава бржи одговор на потребе за стамбеним простором у односу на нову изградњу. Просторна дисперзија ових станова допринела би равномернијој дистрибуцији социјалног становања и избегавању могуће стамбене сегрегације. Истовремено, овакав приступ био би и еколошки рационалнији, имајући у виду да је грађевинска индустрија одговорна за приближно трећину глобалног карбонског отиска, док се, у Србији, изградњом објеката годишње произведе више од 650.000 тона отпада. Стога се поставља кључно питање: под којим условима се станови у породичним кућама, претежно у приватном власништву и изван формалних стамбених програма, могу системски укључити у програме стамбене подршке?

Један од првих домаћих покушаја повезивања неискоришћених капацитета у породичним кућама са друштвеним потребама био је мањи пројекат реализован у Крагујевцу, те представља потврду изводљивости овог механизма. Према условима пројекта, власници породичних кућа могли су да добију кредит за завршетак спрата, при чему им је одобраван већи износ уколико би стан на завршеном спрату уступили у закуп стамбено угроженом домаћинству (избеглицама, интерно расељеним лицима или припадницима локалног становништва) на период од три године.

[Кључне речи]

#НенастањенеПородичнеКуће #ИнструментиАктивације #ПриступачноСтановање #ПотенцијалЗаСоцијалноСтановање

1

Слика 1.
Стамбене потребе, фонд социјалних станова и неискоришћени станови у породичним кућама као латентни ресурс за програме стамбене подршке у Србији.
Извор података:
РЗС, Попис 2022.

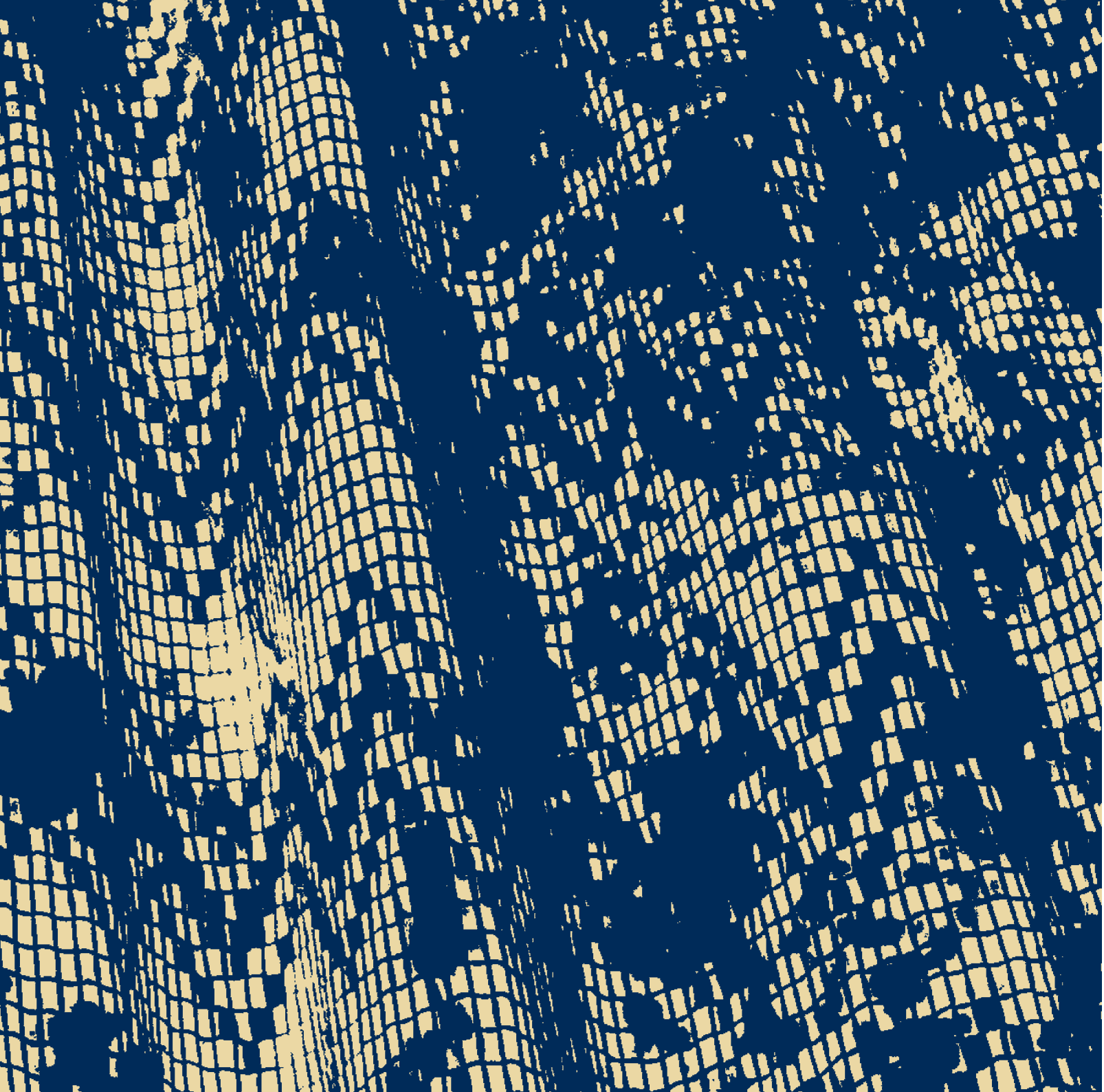
Image 1.
Housing need, social housing stock and unused dwellings in family houses as a latent source of housing support programme in Serbia.
Data source:
SORS. The 2022 Census

contribute to a more balanced distribution of social housing and help prevent potential residential segregation. At the same time, this approach would be more environmentally sustainable, given that the construction industry accounts for approximately one-third of the global carbon footprint, while building construction in Serbia generates more than 650,000 tonnes of waste annually. This raises a key question: under what conditions can dwellings in family houses—predominantly privately owned and currently outside formal housing programmes—be systematically incorporated into housing support schemes?

One of the earliest initiatives in Serbia to link unused capacity in family houses with social needs was a small-scale project implemented in Kragujevac, which provided proof of concept for this mechanism. Under the project, owners of family houses could obtain a loan to complete an unfinished upper floor, with a larger amount available to those who agreed to lease the newly completed dwelling for three years to a household in housing need—refugees from Croatia or Bosnia and Herzegovina, internally displaced persons, or vulnerable members of the local population.

[Key words]

#VacantFamilyHouses #SocialHousingPotential #ActivationInstruments #AffordableHousing

Методе градње

Климатске промене несразмерно погађају најугроженије групе становништва, посебно оне изложене ризику од енергетског сиромаштва. Архитектонско пројектовање стога има кључну улогу у обезбеђивању топлотног комфора, здравог унутрашњег окружења и енергетске ефикасности. Ове циљеве треба остваривати применом биоклиматских стратегија и принципа пасивне куће већ од најранијих фаза пројектовања, укључујући оријентацију зграде, карактеристике њеног омотача, избор материјала и конструктивних система.

Представљени примери показују различите начине решавања истог питања: како градити или обнављати социјално и приуштиво становање применом еколошких материјала и система—за снабдевање енергијом и водом, одвођење отпадних вода и друго—како би се угроженим заједницама обезбедило удобније, здравије и економичније животно окружење?

Предност треба дати материјалима из локалних извора и материјалима са ниским угљеничним отиском и што мањим утицајем током читавог животног циклуса, као и поново употребљеним или рециклабилним ресурсима. Треба вредновати и традиционалне технике градње, јер су оне често добро прилагођене локалним климатским условима, а истовремено доприносе очувању културног идентитета и локалних знања.

У условима све веће потражње за становима широм Европе, неопходне су трајне и економичне методе градње које захтевају минимално одржавање. Префабриковани системи, нарочито они засновани на унакрсно ламелираном дрвету (CLT), могу скратити време изградње, смањити количину отпада и уграђене емисије угљеника. У комбинацији са пасивним стратегијама грејања, хлађења и проветравања, ови системи побољшавају енергетска својства зграда, смањују трошкове њиховог коришћења и током читавог животног циклуса доприносе отпорнијем, одрживијем и приуштивијем становању.

Construction Methods

Climate change disproportionately affects the most vulnerable populations, particularly those at risk of energy poverty. Architectural design therefore plays a key role in ensuring thermal comfort, healthy indoor environments, and energy efficiency. These objectives should be achieved by integrating bioclimatic strategies and Passive House principles from the earliest design stages, including building orientation, envelope performance, material selection, and construction systems.

The examples show different ways of responding to the same concern: how can we build social and affordable housing (old or new), built with ecological materials and systems (energy, water, sewage, etc), in order to provide a more comfortable, healthy and economical living environment for vulnerable communities?

Priority should be given to locally sourced or low-carbon materials with minimal life-cycle impacts, as well as reused or recyclable resources. Traditional construction techniques should also be valued, as they are often well adapted to local climatic conditions while preserving cultural identity and local knowledge.

With the growing demand for housing across Europe, durable, low-maintenance, and cost-effective construction methods are essential. Prefabricated systems, particularly those using Cross-Laminated Timber (CLT), can reduce construction time, minimise waste, and lower embodied carbon. Combined with passive heating, cooling, and ventilation strategies, these systems improve energy performance, reduce operational costs, and contribute to more resilient, sustainable, and affordable housing throughout the building's life cycle.

Више од угљеника: друштвена и еколошка одрживост станова од масивне дрвене грађе

[Назив пројекта] Непрофитно становање, Лисбјерг Хил
[Држава / град] Данска / Орхус
[Програм] Непрофитно становање
[Наручилац / промотер] АЛ2болиг,
непрофитна стамбена организација
[Сектор] Непрофитни
[Изграђена површина] 4.100 м²
[Број стамбених јединица] 40 стамбених јединица и комунална кућа
[Година изградње] 2014–2018.
[Аутори пројекта] архитекте и пејзажне архитекте: Вандкунстен Архитектс ◦ инжењер: Артелиа

1

Beyond Carbon: Social and Environmental Sustainability in Solid Timber Housing

[Project name] Non-profit Housing, Lisbjerg Hill
[Country / City] Denmark / Aarhus
[Programme] Non-profit Housing
[Client / promoter] AL2bolig,
non-profit housing organisation
[Sector] Non-profit
[Built area] 4,100 m²
[Number of units] 40 dwellings and a community house
[Year of construction] 2014–2018
[Project authors] Architects and landscape architects: Vandkunsten Architects ◦ Engineer: Artelia

Project's description, impact and achievements

Vandkunsten Architects designed climate-friendly housing using a construction system based on solid wood elements and untreated timber façades, while creating a framework that strengthens a sense of ownership and community. The 40 non-profit dwellings vary in size and configuration and share a community house

The project received an award for its innovative construction approach and for demonstrating multi-storey buildings in solid timber, which has long been challenging under Danish building regulations, especially due to strict fire safety requirements. It also stands out as a strong example of a holistic understanding of sustainability, where environmental and economic aspects are combined with a clear social focus. Designed as a small village with dense housing clusters, a shared square and a community house, the project illustrates how architectural design can support everyday interaction, strengthen a sense of belonging and create the conditions for a vibrant and resilient community.

[Keywords]
#InnovativeConstruction #SolidTimber
#SustainableMaterials #HolisticSustainability

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Архитекте из бироа Вандкунстен пројектовале су становање у складу са климтским условима користећи систем градње заснован на елементима од масивног дрвета и фасадама од нетретираног дрвета, истовремено стварајући окружење који јача осећај власништва и заједништва. Четрдесет непрофитних стамбених јединица разликују се по величини и организацији и деле комуналну кућу.

Пројекат је награђен за иновативни приступ конструкцији и за демонстрацију могућности изградње вишеспратних објеката од масивног дрвета, што је дуго представљало изазов у оквиру данских грађевинских прописа, посебно због строгих захтева у погледу заштите од пожара. Пројекат се такође издваја као снажан пример холистичког схватања одрживости, у којем су еколошки и економски аспекти повезани са јасним друштвеним фокусом. Пројектовано као мало село са групама збијених стамбених објеката, заједничким тргом и комуналном кућом, насеље показује како архитектонско пројектовање може подржати свакодневну интеракцију, ојачати осећај припадности и створити услове за живахну и трајну заједницу.

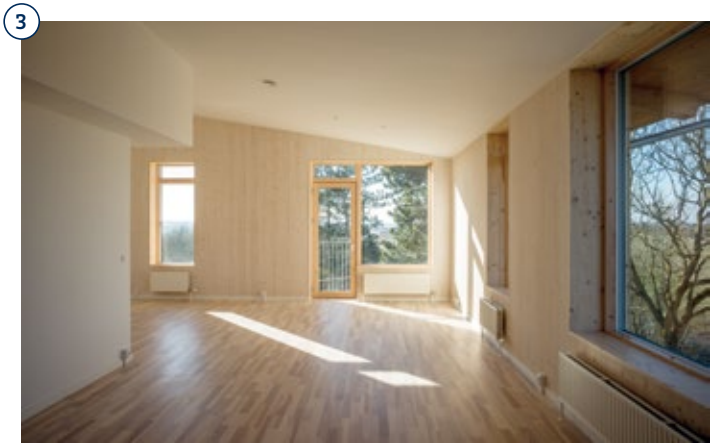
[Кључне речи]

#ИновативнаГрадња #МасивноДрво #ОдрживиМатеријали #ХолистичкаОдрживост

2

3

Слика 1. ЦЛТ панели обезбеђују стабилност, док избор челичних носача омогућава да конструктивне греде задрже исте димензије упркос различитим статичким захтевима појединачних елемената
Фотографија: Хелене Хојер Микелсен
Слика 2. Велике, витке стрехе и продужени окапни елементи представљају архитектонски израз и пружају структуралну заштиту дрвеним фасадама
Фотографија: Вандкунстен
Слика 3. Дрвени објекат изграђен је применом хибридног концепта дрвене конструкције ВудСток. Отворен простор и лагане фасаде пружају флексибилност за будуће потребе, док унутрашњи дрвени зидови обезбеђују висок квалитет унутрашње микроклиме.
Фотографија: Хелене Хојер Микелсен

Image 1. CLT panels provide stability and the choice of steel beams ensures that the structure's beams maintain the same dimensions despite the different static requirements of the elements.
Photo: Helene Høyer Mikkelsen
Images 2. Large, slender eaves and oversized drip edges are an architectural expression and provide structural wood protection for the façades.
Photo: Vandkunsten
Image 3. The wooden building is built using the hybrid wood construction concept WoodStock. While open plans and light façades provide flexibility for future needs, the house's interior wooden walls provide an excellent indoor climate
Photo: Helene Høyer Mikkelsen

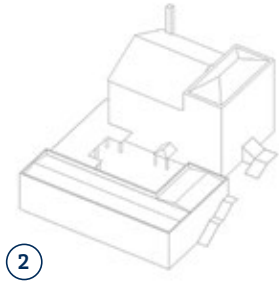
Надовезивање на постојеће: Одржива градња и адаптивна пренамена

[Назив пројекта] Луиш де Камоиш студентски станови
[Држава / град] Португалија / Коимбра
[Програм] Студентско становање
[Наручилац / промотер] Универзитет у Коимбри
[Сектор] Јавни
[Површина локације / изграђена површина]
Површина под објектом – 1.373 м²
Изграђена површина – 4.162 м²
[Година изградње] почетак пројекта – април 2025 ∘ очекивани завршетак – новембар 2026.
[Аутори пројекта] депА Аркитектс ∘ Машинске, електро и водоводне инсталације: Валенг, МСЕ, БФенжењарија, Истсан, Вертенте Рабишку ∘ Пејзажна архитектура: Мудита Студио + Ох!ЛАНД Студио

Building on the Existing: Sustainable Construction and Adaptive Reuse

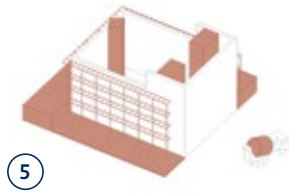
[Project name] Luís de Camões Student Residence
[Country / City] Portugal / Coimbra
[Programme] Student Housing
[Client / Promoter] University of Coimbra
[Sector] Public
[Site / Built areas] Building Footprint — 1,373 m²
Built area — 4,162m²
[Year of construction] start of the project — April 2025 ∘ expected end — November 2026
[Project authors] depA Architects ∘ MEP: Valeng, MSE, BFengenharia, Eastsun, Vertente Rabisco ∘ Landscape architecture: Mudita Studio + Oh!LAND Studio

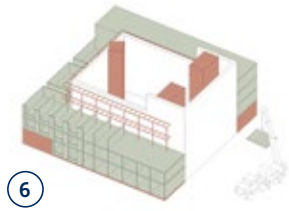

1

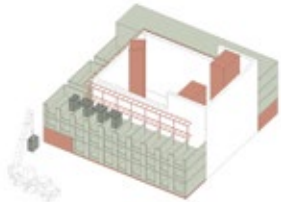

2

3

4

5

6

7

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Пројекат трансформише напуштену школску зграду Луиш де Камоиш у студентски дом за 156 корисника. Постојећа зграда се селективно трансформише и надограђује, при чему се задржава њен значајан волумен, а дубина централног крила претвара се у двориште. Око овог новог празног простора зграда се реорганизује уз помоћ модуларног система соба, комбинујући адаптивну пренамену са префабрикованом дрвеном градњом.

Пројекат комбинује адаптивну пренамену са префабрикованом градњом заснованом на ЦЛТ панелима, који се монтирају на бетонске темеље и комуникациона језгра. Сува градња смањује количину грађевинског отпада, убрзава монтажу и омогућава прилагођавање, демонтажу и поновну употребу компоненти. Чак и привремена конструкција постављена ради задржавања постојећих фасада постаје трајни део објекта, претварајући привремену потребу у саставни део новог живота зграде. У њеном средишту, двориште реинтерпретира стари елемент медитеранске архитектуре: заједнички простор који истовремено служи као пасивни регулатор температуре. Одрживост се овде схвата и као културна обавеза кроз очување најпрепознатљивијих елемената зграде и њиховог места у колективном сећању Коимбре.

[Кључне речи]

#АдаптивнаПренамена #ЦЛТ #Префабрикација #ПасивниДизајн #КолективноСећање

Слика 1. Главни улаз и однос између постојеће зграде и надоградње.
Слике 2–7. Изградња и трансформација
Слика 2. Постојеће стање зграде.
Слика 3. Селективно рушење и очување фасаде.
Слика 4. Конструкција за очување фасаде, привремена током изградње и остала у сталној употреби.
Слика 5. Бетонски темељи и комуникациона језгра.
Слика 6. Монтажа префабриковане ЦЛТ конструкције.
Слика 7. Завршетак монтаже префабриковане ЦЛТ конструкције.

Project's description, impact and achievements

The project transforms the abandoned former Luís de Camões College into a student residence for 156 people. The existing building is selectively transformed and extended, preserving its most significant volume while converting its deep central body into a courtyard. Around this new void, a modular system of rooms reorganises the building, combining adaptive reuse with prefabricated timber construction.

The project combines adaptive reuse with prefabricated construction based on CLT panels, assembled over concrete foundations and circulation cores. Dry construction reduces waste, accelerates assembly and allows components to be adapted, dismantled and reused. Even the temporary structure built to retain the existing façades becomes permanent, turning a temporary necessity into part of the building's new life. At its centre, the courtyard reinterprets an ancestral device of Mediterranean architecture: a shared social space that also acts as a passive climatic regulator. Sustainability is also understood as a cultural commitment, preserving the building's most recognisable elements and their place in Coimbra's collective memory.

[Keywords]

#AdaptiveReuse #CLT #Prefabrication #PassiveDesign #CollectiveMemory

Image 1. Main entrance and relationship between the existing building and its extension.
Images 2–7. Construction and transformation sequence:
Image 2. Existing building.
Image 3. Selective demolition and façade retention.
Image 4. Façade retention structure, temporary during construction and permanent in use.
Image 5. Concrete foundations and circulation cores.
Image 6. Assembly of the prefabricated CLT structure.
Image 7. Completion of the prefabricated CLT structure.

PROJEKTHAUS ПОТСДАМ
Neubau пасивна кућа: нискоенергетска зграда

[Назив пројекта] Projekthaus Потсдам
[Држава / град] Потсдам / Немачка
[Програм] Еколошка пасивна кућа Neubau у оквиру заједничког комплекса
[Клијент / носилац] Удружење Inwole
[Сектор] Непрофитни
[Изграђена површина] 505 m² укупне површине
[Број стамбених јединица] 7 нискоенергетских јединица
[Година изградње] 2013–2014.
[Аутори] Пројекат су покренули станари у сарадњи са архитектонском компанијом PAC

Опис пројекта, утицај и постигнућа

Neubau је високоефикасна пасивна кућа која применом еколошких метода градње своди потрошњу енергије на најмању могућу меру. Изграђена за 850.000 евра, она показује да постизање високих еколошких стандарда не захтева велики буџет. Комбинујући висок степен топлотне изолације, троструко застакљене прозоре окренуте према југу и кровне соларне термалне панеле, ова нискоенергетска стамбена зграда функционише у оквиру антишпекулативног модела *Mietshäuser Syndikat*.

„Живот у овој пасивној кући *Neubau* променио је моје схватање удобности и заједнице", наводи један од станара. „Традиционалних радијатора више нема. Уместо њих, континуирани систем размене ваздуха са рекуперацијом топлоте одржава стабилну унутрашњу климу и висок ниво филтрације ваздуха. Овакво еколошко решење ствара неочекивану друштвену свест и осећај колективне одговорности. Будући да сви користимо исту вентилациону мрежу, ако неко током зиме предуго остави отворен прозор, то утиче на температуру у свим становима. То нас подстиче да се активно ослањамо једни на друге."

PROJEKTHAUS POTSDAM
The Neubau Passive House: Low-Energy Building

[Project name] Projekthaus Potsdam
[Country / City] Potsdam / Germany
[Program] Ecological Passive House Neubau within a shared compound.
[Client / promoter] Inwole Association
[Sector] Non-profit
[Site area / Built area] 505 m² floor area
[Number of units] 7 low-energy units
[Year construction] 2013–2014
[Project authors] Initiated by residents with Project Architecture Company PAC

Project's description, impact and achievements

The Neubau is a highly efficient Passive House that minimizes energy consumption through ecological construction. Built for 850,000 €, it proves high environmental standards do not require expensive budgets. Combining

1

2

3

Дајући предност инфраструктури са позитивним утицајем на климу, структурама заснованим на деловању заједнице и оснаживању грађана у односу на остваривање профита, овај пројекат показује да се еколошка одговорност и друштвена кохезија међусобно оснажују.

[Кључне речи]
#Пасивнакућа #Новоградња #ЕколошкаГрадња #НискоЕнергетскаЗграда #Изолација #СоларнаЕнергија #Потсдам

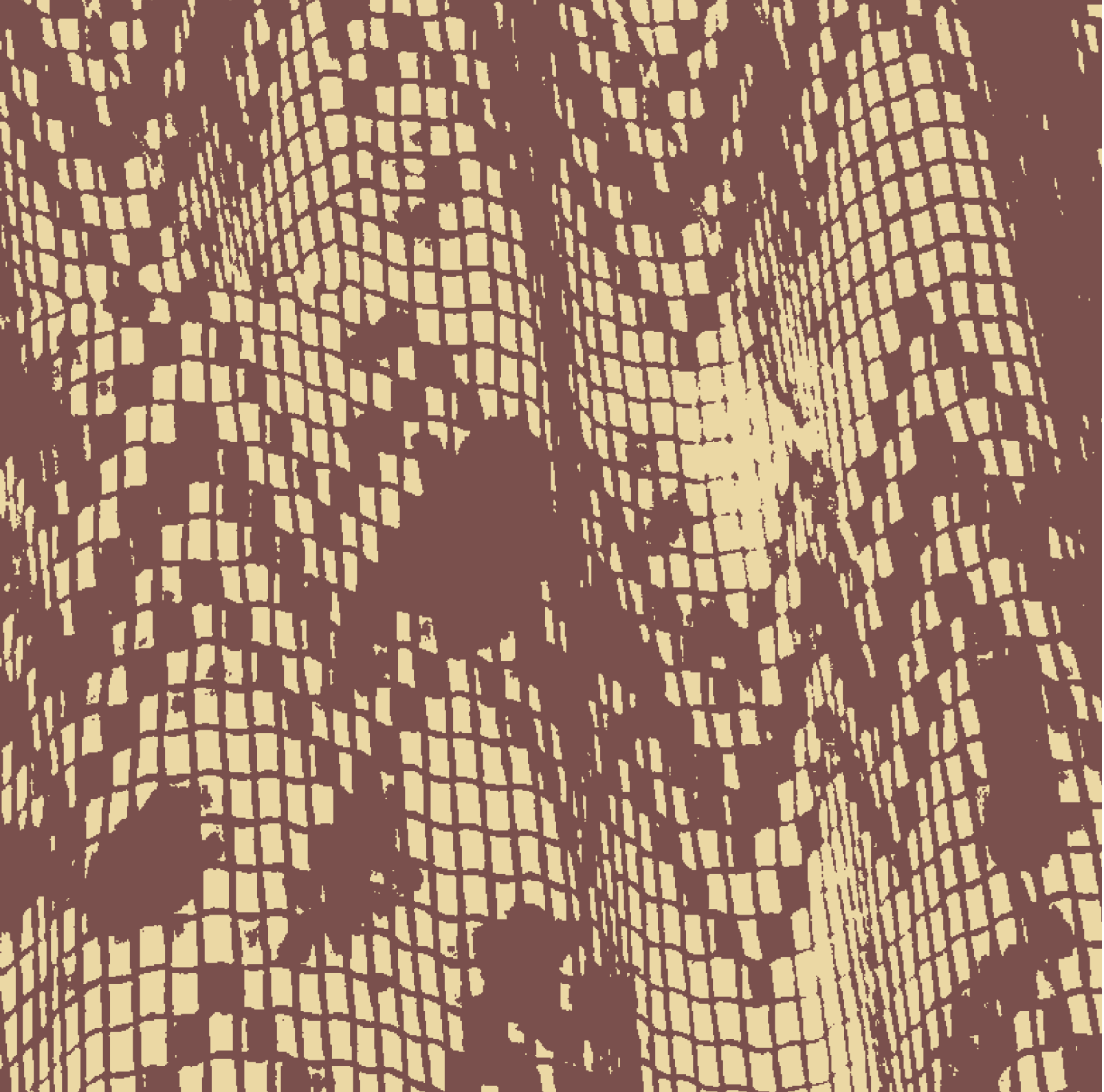
Слика 1. Фаза изградње: детаљан поглед на грубу градњу из правца баште.
Извор: Сандра Вилдеман
Слика 2. Фаза изградње: развој унутрашње конструкције који приказује ране фазе организације простора.
Извор: Сандра Вилдеман
Слика 3. Симулација зграде.
Извор: Project Architecture Company (PAC)

Image 1. Construction phase: comprehensive overview of the building shell from the garden.
Credit: Sandra Wildemann
Image 2. Construction phase: interior structural development showing the early stages of the layout.
Credit: Sandra Wildemann
Image 3. Building simulation.
Credit: Project Architecture Company (PAC)

dense thermal insulation, south-facing triple glazing, and solar thermal roof panels, this low-energy residential building functions under the anti-speculative Mietshäuser Syndikat model.

"Living in this Neubau Passive House redefined my view of comfort and community," shares an inhabitant. "Traditional radiators are gone; instead, a continuous heat-recovery air exchange system maintains stable, highly filtered indoor climates. This ecological setup creates an unexpected social awareness and a sense of collective responsibility. Because we all share the same ventilation grid, if someone leaves a window open too long in winter, it affects everyone's temperature. It forces us to actively depend on each other." By prioritizing climate-positive infrastructure, community-led structures, and civic empowerment over profit, this project proves that environmental responsibility and social cohesion are mutually reinforcing.

[Keywords]
#PassiveHouse #Neubau #Eco-construction #Low-energy #Insulation #Solar #Potsdam

Слободна тема

Шта ако је највреднији урбани простор управо онај који још нисмо ни замислили?

Категорија Слободна тема представља пројекте који излазе из оквира устаљених типологија и подстичу нас да преиспитамо саме основе становања. Ови предлози проширују поље могућности, показујући како имагинација може постати једно од кључних средстава за суочавање са једним од најхитнијих друштвених изазова данашњице.

Док градови настављају да расту и да се мењају, конвенционални приступи сами по себи не могу да одговоре на све разноврсније стамбене потребе. Овде представљени пројекти истражују занемарене просторе, привремене услове и заједничке ресурсе, показујући да значајна решења могу настати између зграда, унутар постојећих суседстава и кроз нове облике колективног коришћења. Они нас подстичу да празнине у градском ткиву не посматрамо као неискоришћене просторе, већ као прилике.

Одговарајући на расељавање, недостатак станова и променљиве обрасце живота, ове иницијативе показују да брзина, флексибилност и архитектонски квалитет не морају бити међусобно супротстављене вредности. Модуларни системи, прилагодљиве структуре и стратегије засноване на сарадњи стварају достојанствена животна окружења која се могу развијати током времена, истовремено оснажујући локалне заједнице.

Слободна тема је позив да останемо отворени за неочекивано. Она препознаје пројекте који нас изненађују не спектакуларношћу, већ способношћу да промене наше виђење ствари и подстакну нове начине заједничког живота. Преиспитивањем познатих образаца и прихватањем експериментисања, они нас усмеравају ка отпорнијој, укључивијој и маштовитијој будућности наших градова.

Wild Card

What if the most valuable urban space is the one we have not yet imagined?

The Wild Card category celebrates projects that resist established typologies and invite us to rethink the foundations of housing. These proposals expand the field of possibilities, revealing how imagination can become an essential tool for addressing one of today's most urgent social challenges.

As cities continue to grow and transform, conventional approaches alone cannot meet increasingly diverse housing needs. The projects presented here explore overlooked spaces, temporary conditions and shared resources, demonstrating that meaningful solutions can emerge between buildings, within existing neighbourhoods, and through new forms of collective use. They challenge us to see urban gaps not as voids, but as opportunities.

Responding to displacement, housing shortages and changing patterns of living, these initiatives show that speed, flexibility, and architectural quality do not need to be opposing values. Modular systems, adaptable structures and collaborative strategies create dignified environments that can evolve over time while strengthening local communities.

The Wild Card is an invitation to remain open to the unexpected. It recognises projects that surprise us not through spectacle, but through their capacity to shift perspectives and inspire new ways of living together. By questioning familiar patterns and embracing experimentation, they encourage a more resilient, inclusive and imaginative future for our cities.

1

ПИКАП КУЋА
Минијатурна кућа за особе у ситуацији бескућништва и експеримент у јавном простору

[Назив пројекта] PickUp House
[Држава/град] Берлин/Немачка
[Програм] Социјално становање и мобилна микроархитектура
[Клијент/носилац] Tiny Foundation
[Сектор] Непрофитни
[Површина локације / изграђена површина] 2,5 м² површине коју објекат заузима
[Број јединица] 1
[Година изградње] 2022.
[Аутор пројекта] Ван Бо Ле-Ментцел

PICKUP HOUSE
A Tiny House for Homeless People and Public Space Experimentation

[Project name] PickUp House
[Country/City] Berlin/Germany
[Programme] Social housing and mobile micro-architecture
[Client/promoter] Tiny Foundation
[Sector] Non-profit
[Site area / Built area] 2.5 m² spatial footprint
[Number of units] 1
[Year construction] 2022
[Project authors] Van Bo Le-Mentzel

Project's description, impact and achievements

The PickUp House is a minimalist cabin built on a pickup truck, serving as an emergency night shelter near Mehringdamm in Kreuzberg. Designed by Berlin architect Van Bo Le-Mentzel, this tiny space offers a warm, safe night room for people sleeping rough. During the day, the mobile structure changes its function, transforming into a flexible neighbourhood hub used as a public co-working space or a kids' play area. Built on a mobile truck chassis to legally occupy public parking spaces. Despite the micro-scale, the unit integrates a small kitchen, local Wi-Fi, and a functioning toilet.

This mobile architecture acts as a political experiment to reveal new spatial potentials of asphalt parking lots for urgent social needs. Over the past four years, a group of ten homeless individuals checked in on a regular basis, proving the micro-shelter's practical viability. By occupying a standard car space, the project asks a radical question: What if every car owner replaced their vehicle with a social space? What kind of neighbourhood solidarity could be unleashed? The PickUp House demonstrates how rethinking urban zoning boundaries and transforming static parking lots can directly improve how we host, protect, and communicate with the most vulnerable members of society.

Опис пројекта, утицај и постигнућа

PickUp House је минималистичка кабина изграђена на пикап возилу, која служи као привремено преноћиште у близини Мерингдама у Кројцбергу. Овај минијатурни простор, који је пројектовао берлински архитекта Ван Бо Ле-Ментцел, пружа топло и безбедно место за ноћење људима који живе на улици. Током дана мобилна структура мења намену и претвара се у прилагодљив простор суседства, који се користи као јавни простор за заједнички рад или играоница за децу. Постављена је на мобилну шасију камионета, што јој омогућава да законито заузме јавно паркинг-место. Упркос веома малој површини, јединица садржи малу кухињу, приступ локалној Wi-Fi мрежи и функционалан тоалет.

Ова мобилна архитектура представља политички експеримент који указује на нове просторне потенцијале асфалтираних паркиралишта за задовољавање неодложних друштвених потреба. Током протекле четири године група од десет особа у ситуацији бескућништва редовно је користила овај објекат, потврђујући практичну применљивост микроприхватилишта. Заузимајући простор једног стандардног паркинг-места, пројекат поставља радикално питање: Шта би се догодило када би сваки власник аутомобила своје возило заменио простором намењеним заједници? Какав би облик солидарности у суседству тада могао да се развије?

PickUp House показује како преиспитивање граница урбанистичког зонирања и преображавање статичних паркинг-простора могу непосредно унапредити начин на који прихватамо и штитимо најугроженије чланове друштва и комуницирамо са њима.

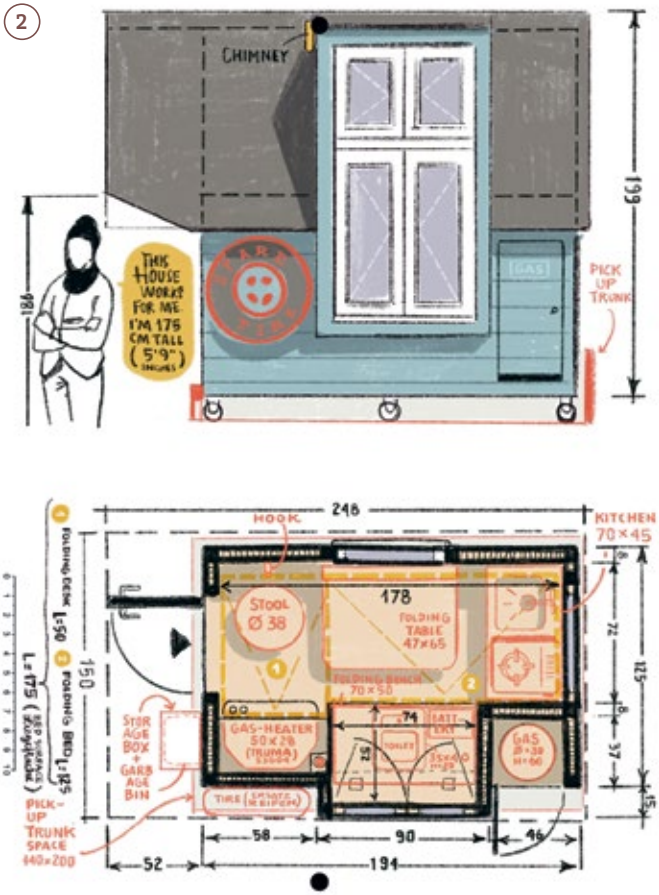
[Кључне речи]

#МинијатурнаКућа #ПрихватилиштеЗаБескућнике #ЈавниПростор #МобилноЗаједничкоДобро #Паркиралиште #Берлин

[Keywords]

#TinyHouse #HomelessShelter #PublicSpace #MobileCommons #ParkingLot #Berlin

2

Слика 1.
Мобилна микро-кабина ПикАп Хаус паркирана у граду, поглед са улице.

Слика 2.
Технички цртежи и основе који приказују просторне димензије.
Извор: Ван Бо Ле-Менцел / Тајни Фаундејшен

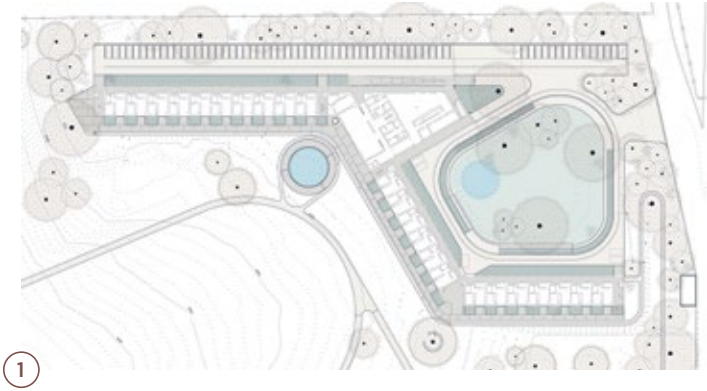
Image 1.
The PickUp House mobile micro-cabin parked in the city, seen from the street.

Image 2.
Technical drawings and floor plans showing spatial dimensions.
Credits: Van Bo Le-Mentzel / Tiny Foundation

Задружно становање у заједници „ХЦАЦ”

[Назив пројекта] **Колективна будућност: Становање као превентивна друштвена и финансијска инфраструктура**
[Држава / град] **Португалија / Монтижу**
[Програм] **Приступачно задружно становање старијих**
[Наручилац / промотер] **Задружно становање у заједници „ХЦАЦ”**
[Сектор] **Непрофитни**
[Површина локације / изграђена површина] **149.093 м² / 5.586,26 м²**
[Укупна грађевинска површина] **9.410,07 м²**
[Број стамбених јединица / становника] **53 јединице / 74 становника**
[Година изградње] **2027–2029.**
[Аутори пројекта] **Архитектура и координација: Атеље Пенинсулар**

Опис пројекта, утицај и постигнућа
Шта значи достојанствено старити – и ко о томе одлучује? У Монтижуу су одговор обликовали управо они којима је овај пројекат намењен. Током девет месеци, становници задруге А Каза Мултисекторал сарађивали су са архитектама не као наручиоци, већ као

1

HCAC Cooperative Co-Housing

[Project name] **Collective Futures: Housing as Preventive Social and Financial Infrastructure**
[Country / City] **Portugal / Montijo**
[Programme] **Cooperative Affordable Senior Housing**
[Client / promoter] **HCAC Cooperative Co-Housing**
[Sector] **Non-profit**
[Site area / Built area] **149,093 m² / 5,586.26 m²**
[Total construction area] **9,410.07 m²**
[Number of housing units / residents] **53 units / 74 residents**
[Year of construction] **2027–2029**
[Project authors] **Architecture and coordination — Atelier Peninsular**

Project's Description:
What does it mean to age well—and who gets to decide? In Montijo, the answer was written by those who would live it. Over nine months, residents of A Casa Multisectoral Cooperative sat with architects not as clients, but as authors, shaping space, cost, shared life, and the long arc of ageing itself. The result, HCAC, is a building that does not accommodate decline. It works to prevent it. Forty-six adaptable homes surround a life shared in common: a kitchen, dining hall, gymnasium, carpentry workshop, gardens and a Hydrotherapy and Physiotherapy Centre open to the whole parish. Set on the flattest, most luminous part of the site, the building reads the landscape rather than imposing on it. Its prefabricated concrete structure and open building logic allow rooms to be reconfigured across a lifetime without touching a single wall. Community, ownership, autonomy: here, they are not ideals. They are infrastructure and a measurable reduction in the future cost of health and care. Now a national pilot, HCAC informed a policy brief with the Champalimaud Foundation, laying the ground for scaling this model across Portugal.

аутори, обликујући простор, трошкове, заједнички живот и саму дугорочну перспективу старења. Резултат је ХЦАЦ, зграда која се не прилагођава опадању животних функција, већ настоји да га спречи. Четрдесет шест флексибилних стамбених јединица окружује заједнички животни простор: кухињу, трпезарију, фискултурну салу, столарску радионицу, вртове и Центар за хидротерапију и физиотерапију доступан целом округу. Смештена на најзаравњенијем и најсветлијем делу локације, зграда прати пејзаж уместо да му се намеће. Њена префабрикована бетонска конструкција и логика отворене градње омогућавају реорганизацију просторија током различитих стадијума животног циклуса, без померања иједног зида. Заједница, власништво, аутономија: овде они нису идеали, већ инфраструктура и мерљиво смањење будућих трошкова здравствене и социјалне заштите. ХЦАЦ је тренутно национални пилот-пројекат, а резултати су послужили као основа за формирање јавне политике у сарадњи са Фондацијом Шампалимо, чиме су постављени темељи за примену овог модела широм Португалије.

[Кључне речи]
#ПриступачноСтановање #АктивнаДуговечност #Деинституционализациј #ТериторијалнаКохезија #СтамбенаПолитика #КолективноСтановање #ОтпорностЗаједнице #ДокументОЈавнојПолитици #ИндустријализованаГрадња

2

Image 1. South façade from the garden.
Image 2. Masterplan
The building occupies the flattest northern edge of the 148,707 m² plot, preserving the landscape, watercourse and over 90% of the land as collective green infrastructure.
Credits: Start Studio

Слика 1. Јужна фасада, поглед из врта.
Слика 2. Мастерплан
Објекат заузима најзаравњенију северну ивицу парцеле површине 148.707 м², чувајући пејзаж, водоток и више од 90% земљишта као заједничку зелену инфраструктуру.
Извор: Start Studio

[Keywords]
#AffordableHousing #ActiveLongevity #Deinstitutionalisation #TerritorialCohesion #HousingPolicy #CollaborativeLiving #CommunityResilience #PolicyBrief #IndustrialisedConstruction

1

Станови за избеглице кроз погушћавање простора

[Назив пројекта] **Станови за избеглице**
[Држава/град] **Свуда**
[Година] **2015.**
[Аутори пројекта] **Идеју је развио ОНВ Архитекти у сарадњи са Јоханом Галстером. Прототип је развијен у сарадњи са компанијама Орбикон и WXP Ентерпрајз, Фондацијом Фог, као и организацијама КАБ и ФФБ.**

Опис пројекта, утицај и постигнућа
Концепт је развијен као одговор на прилив избеглица око 2015. године, услед притиска на данске општине да у кратком року обезбеде одговарајући смештај. Користе се флексибилне префабриковане конструкције које се могу брзо поставити као привремени или трајни стамбени објекти, не правећи компромис у погледу архитектонског квалитета.

Потреба на коју пројекат одговара и данас је присутна. Избеглице, али и друге групе становништва, суочавају се са ограниченим приступом одговарајућим и приступачним становима, док је потреба за достојанственим решењима која се могу брзо реализовати и даље велика. Пројекат доказује како квалитетно пројектована модуларна архитектура може представљати хуманију алтернативу у односу на привремене прихватне центре и испуњавати хитне стамбене потребе флексибилно и брзо. Њена прилагодљивост и архитектонски квалитет кључни су за њену континуирану релевантност, јер се јединице могу поставити на приватним парцелама, земљишту стамбених удружења или недовољно искоришћеним јавним локацијама, чиме концепт постаје применљив у различитим контекстима и једноставан за реализацију. Осим што обезбеђује смештај, пројекат подстиче свакодневне сусрете између староседеоца и придошлица, јачајући локалне заједнице и подржавајући друштвену интеграцију.

Refuge Housing Through Densification

[Project name] **Refuge Housing**
[Country/City] **Everywhere**
[Year] **2015**
[Project authors] **Idea developed by ONV Architects in collaboration with Johan Galster. Prototype developed in collaboration with Orbicon, the Fogh Foundation, KAB, FFB and WHR Enterprise.**

Project's description, impact and achievements
The concept was developed in response to the refugee flows around 2015, addressing the pressure on Danish municipalities to rapidly provide suitable housing. It uses flexible prefabricated modules that can be quickly installed as temporary or permanent homes without compromising architectural quality.

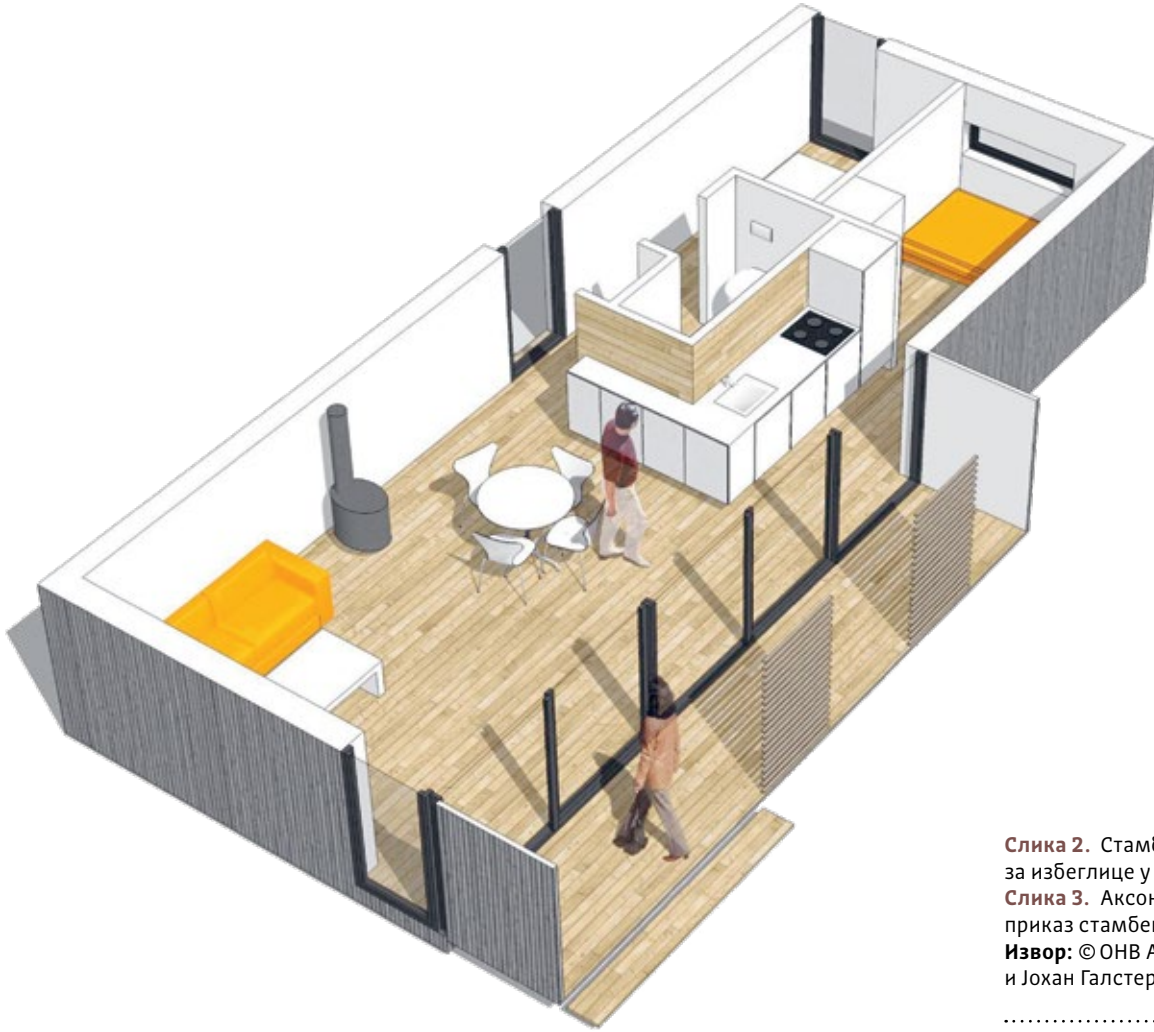
The need addressed by the project is still present today. Refugees, as well as others, face limited access to suitable and affordable housing, and the demand for dignified, rapidly deployable solutions remains high. The project demonstrates how well-designed modular architecture can provide a humane alternative to temporary shelters while meeting urgent housing needs with flexibility and speed. Its adaptability and architectural quality are key to its continued relevance, as the units can be placed on private plots, housing association land or underused public areas, making the concept scalable and easy to implement. Beyond providing shelter, it fosters everyday encounters between residents and newcomers, strengthening local communities and supporting social integration.

Слика 1. Стамбени објекти за избеглице у приватном врту
Извор: © ОНВ Аркитектс и Јохан Галстер

Image 1. Refuge housing in a private garden
Credits: © ONV Architects & Johan Galster

2

Слика 2. Стамбени објекти за избеглице у дворишту
Слика 3. Аксонометријски приказ стамбене типологије
Извор: © ОНВ Аркитектс и Јохан Галстер

Image 2. Refuge housing in a courtyard
Image 3. Axo housing typology
Credits: © ONV Architects & Johan Galster

3

Студентске перспективе: пројектантски студији Common Ground

Ова целина представља студентске пројекте настале у оквиру пројектантских студија *Common Ground*, истраживачки заснованог наставног формата који води Одељење за међународни урбанизам и пројектовање Универзитета у Штутгарту. Студији су реализовани у оквиру пројекта DASH, у сарадњи са организацијама Domus Social из Порта и Gaiurb из Вила Нове де Гаје. Два пројектантска студија одвијала су се упоредо. Студио „*Common Ground* – Становање као друштвена инфраструктура" развијао је стратегије унапређења градског простора прилагођене локалном контексту насеља Дуке де Салдања, у портоанској четврти Бонфим. Студио „*Common Ground* – Заједничко креирање приступачног и социјалног становања" бавио се приградским насељем Грижо у Вила Нови де Гаји, са посебним усмерењем на унапређење друштвене и просторне повезаности, нарочито за ромске заједнице које живе у неодговарајућим условима.

Четири студентска пројекта представљена на изложби показују како академска истраживања могу преточити стварне изазове градског живота у конкретне предлоге за инклузивну будућност становања, засноване на учешћу локалне заједнице. У Бонфиму, модел стамбене задруге омогућава станарима да заједнички поседују и финансирају своје домове, истовремено испробавајући привремене интервенције у уличном простору које сами осмишљавају. У близини, напуштена зграда градитељског наслеђа претвара се у друштвено средиште са садржајима различитих намена, кровном иницијативом за удружења из суседства и туризмом заснованим на локалној заједници, који користи становницима уместо да их потискује. У приградском насељу Грижо, некадашња фабрика обнавља се у фазама – од заједничког центра за партиципативно пројектовање до обуке за самоградњу и задружног управљања – чиме се поново повезују расцепкано

Student Perspectives: Common Ground Design Studios

This section presents student projects developed within the Common Ground Design Studios, a research-based teaching format led by the University of Stuttgart's Department of International Urbanism and Design, conducted within the DASH framework in collaboration with Domus Social (Porto) and Gaiurb (Vila Nova de Gaia). Two design studios were conducted in parallel. The studio "Common Ground — Housing as Social Infrastructure" developed context-sensitive urban upgrading strategies for Porto's Duque De Saldanha neighbourhood in the Bonfim district. The studio "Common Ground—Co-Creating Affordable and Social Housing" addressed the suburban area of *Grijó* in Vila Nova de Gaia, focusing on improving social and spatial connectivity, particularly for Roma communities living in substandard conditions.

Four student projects presented at the exhibition show how research-based teaching can translate lived urban challenges into concrete, community-driven proposals for inclusive housing futures. In Bonfim, a housing cooperative model proposes to let residents collectively own and finance their homes while piloting street-space experiments they design themselves. Nearby, a vacant heritage building, Casa Gomes Freire, becomes a social hub through mixed-use facilities, a roof initiative for neighbourhood associations, and community-based tourism that benefits residents rather than marginalising them. In suburban *Grijó*, a former factory is rehabilitated in phases — from a Community Co-Design Hub to self-build training and cooperative governance — reconnecting fragmented land, institutions, and the Roma community. Across *Grijó's* public realm, existing urban contact zones are activated through a participatory process that gradually shifts leadership from planners to residents.

земљиште, институције и ромска заједница. У јавним просторима широм Грижа, постојеће урбане зоне сусрета активирају се кроз партиципативни процес у којем се одговорност за вођење постепено преноси са планера на становнике.

University of Stuttgart

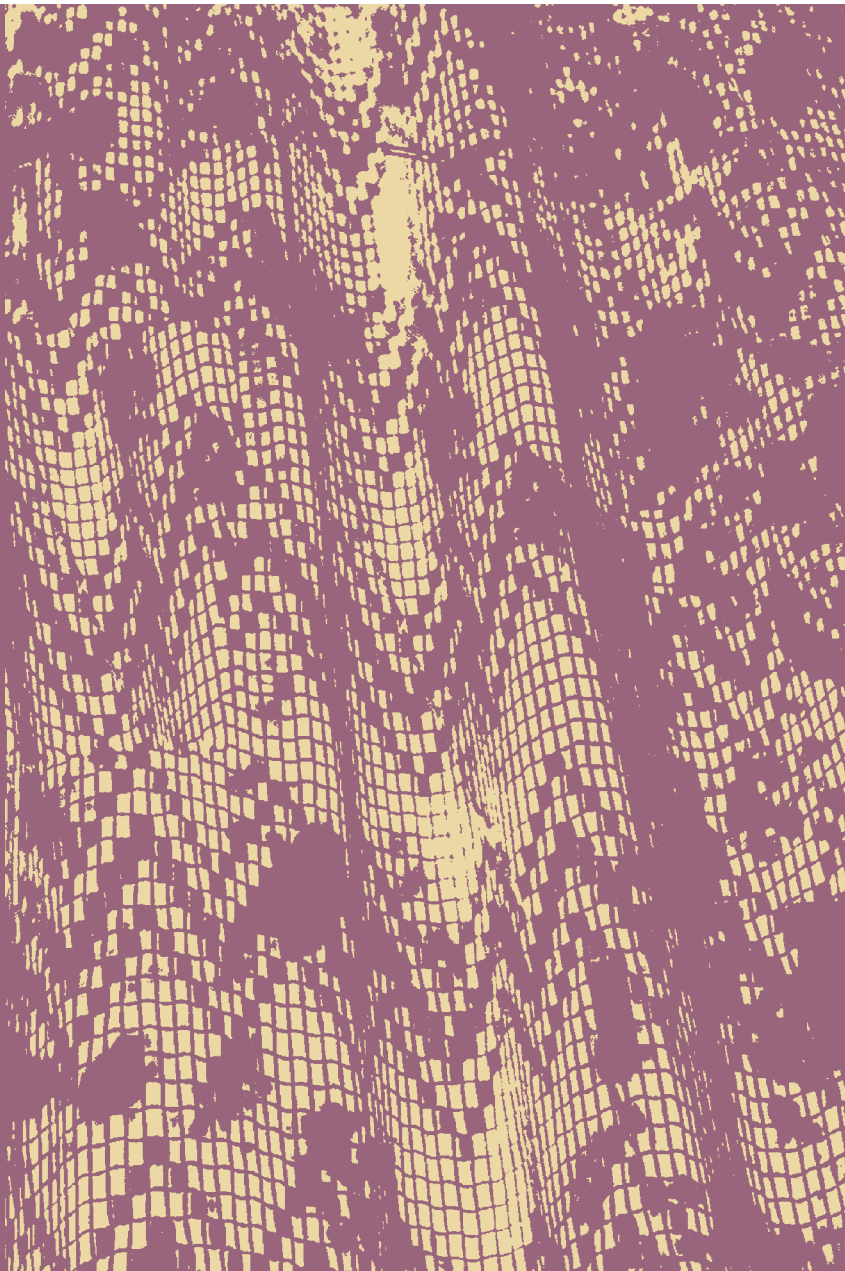
SI / STÄDTEBAU-INSTITUT INTERNATIONAL URBANISM /

Funded by the European Union

DASH
Deliver sAfe and Social Housing

GAIURB.EM
URBANISMO E HABITAÇÃO

Porto. Domus Social

Футурепруф Бонфим

[Назив пројекта] **Футурепруф Бонфим: Оснаживање становника кроз стамбене задруге и поновно активирање јавних простора**
[Држава / Град] **Португалија / Порто, округ Бонфим**
[Програм] **Дизајн студио „Common Ground – Становање као друштвена инфраструктура", Универзитет Штутгарт, Катедра за међународни урбанизам и дизајн, у оквиру пројекта DASH, 2025/26**
[Клијент / носилац пројекта] **Домус Социал, општинска стамбена компанија Порта**
[Сектор] **Непрофитно / Социјално становање**
[Аутори пројекта] **Свен Мазер и Софи Кајзер**
[Локација] **Руа до Дукуе де Салдања, Бонфим**

Опис пројекта

Бонфим се суочава са расељавањем становништва услед све мање приступачног становања на дерегулисаном тржишту закупа, као и саобраћајном инфраструктуром подређеном аутомобилима, која ограничава коришћење јавног простора и отежава прилагођавање климатским променама. Заједничко деловање („ЗАЈЕДНИЧАРЕЊЕ") и управљање локалним ресурсима предлажу се као основа промена које

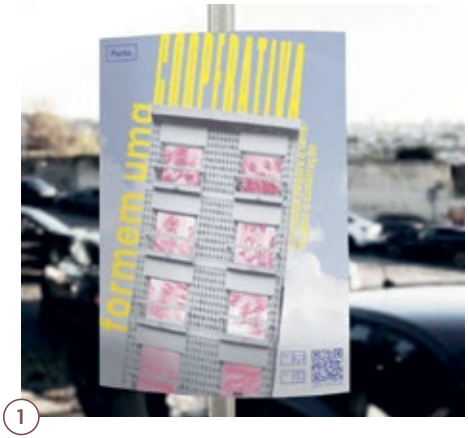
Futureproof Bonfim

[Project name] **Futureproof Bonfim: Empowering Residents through Housing Cooperatives and Reactivation of Public Spaces**
[Country / City] **Portugal / Porto, Bonfim District**
[Programme] **Design Studio "Common Ground — Housing as Social Infrastructure", University of Stuttgart, Department of International Urbanism and Design, within the DASH framework, 2025/26**
[Client / promoter] **Domus Social, Porto's municipal housing company**
[Sector] **Non-profit / Social housing**
[Project authors] **Sven Maser and Sophie Kaiser**
[Location] **Rua do Duque de Saldanha, Bonfim**

Project's Description

Bonfim faces displacement caused by unaffordable housing in a deregulated rental market, and a car-centric infrastructure that restricts spatial appropriation and hampers climate adaptation. COMMONING is proposed as a cornerstone for bottom-up change, fostering greater acceptance and strengthening local identity.

Two innovations drive the strategy: (1) a housing cooperative model that directly counters displacement by enabling residents to collectively own and finance

1

2

3

покреће сама заједница, чиме се подстичу учешће становника и јачање локалног идентитета.

Стратегија се заснива на две иновације: (1) моделу стамбене задруге, који спречава расељавање омогућавајући становницима да заједнички поседују и финансирају своје домове; и (2) преображају уличног простора кроз практичне експерименте, у којима становници активно учествују у обликовању заједничких јавних простора у свом суседству. Обе иницијативе спроводе се према стратешком плану који обухвата четири фазе – информисање, радионице, реализацију и преузимање простора од стране заједнице. Редовне анкете и евалуације усмеравају процес у свакој фази, како би интервенције остале прилагођене потребама корисника и стекле широку подршку заједнице.

[Кључне речи]
#СтамбенеЗадруге #ЈавниПростор #Заједничарење #ПроменаОдоздоПремаГоре

their homes; and (2) street space transformations piloted through real-life experiments, with residents actively shaping shared public spaces from within the community. Both initiatives are guided by a strategic plan structured in four phases — Information, Workshops, Implementation, and Appropriation — with regular surveys and evaluations refining the process at every stage, ensuring interventions remain user-centred and widely accepted.

[Keywords]
#HousingCooperatives #PublicSpace #Commoning #BottomUpChange

Слика 1. Постери с обавештењима
Слика 2. Фаза III – Ремоделоване напуштене зграде и Руа До Дукуе де Салдања – основа спрата
Слика 3. Фаза III – Активности у унутрашњем дворишту након трансформације коју је извела стамбена задруга
Сви сртежи: Свен Масер ◦ Софи Кајзер

Image 1. Informational posters
Image 2. Phase III — Remodelled vacant buildings and Rua Duque de Saldanha — floor plan and section
Image 3. Phase III — Inner courtyard activities after transformation through the housing cooperative
All drawings: Sven Maser ◦ Sophie Kaiser

Кућа Гомес Фреире

[Назив пројекта] **Кућа Гомес Фреире: Друштвена инфраструктура као катализатор инклузивне трансформације**
[Држава/Град] **Португалија / Порто, округ Бонфим**
[Програм] **Дизајн студио „Common Ground – Становање као друштвена инфраструктура", Универзитет Штутгарт, Катедра за међународни урбанизам и дизајн, у оквиру пројекта DASH, 2025/26**
[Клијент / носилац пројекта] **Домус Социал, општинска стамбена компанија Порта**
[Сектор] **Непрофитно / Социјално становање**
[Аутори пројекта] **Дејвид Бек, Ема Иванов и Ханес Фелдхан**
[Локација] **Зграда Гомес Фреире и околни јавни простори дуж Руа Гомес Фреире, Бонфим**

Опис пројекта

Бонфим се суочава са растом трошкова становања, џентрификацијом и преовлађујућом стамбеном наменом, која оставља мало простора за друштвену интеракцију. Напуштена Кућа Гомес Фреире, коју је недавно купило општинско стамбено предузеће Домус Сосијал, одабрана је као покретач обнове и активирања скривених друштвених и просторних потенцијала овог занемареног дела Порта.

Пројекат се реализује у три фазе: краткорочно, кроз успостављање друштвеног центра у Кући Гомес Фреире и уређење околних јавних простора; средњорочно, кроз развој садржаја дуж улице Гомес Фреире; и дугорочно, кроз ширење активности на Бонфим и околна подручја. Трансформација се заснива на три кључне иновације: (1) објектима мешовите намене који обједињују заједничке и јавне просторе са социјалним становањем; (2) „кровној иницијативи", платформи која окупља удружења суседа и подстиче њихову сарадњу и размену информација; и (3) туризму заснованом на локалној заједници, који омогућава становницима да активно учествују у његовом развоју и остваренim

Casa Gomes Freire

[Project name] **Casa Gomes Freire: Social Infrastructure as a Catalyst for Inclusive Transformation**
[Country/City] **Portugal/Porto, Bonfim District**
[Programme] **Design Studio "Common Ground– Housing as Social Infrastructure", University of Stuttgart, Department of International Urbanism and Design, within the DASH framework, 2025/26**
[Client/promoter] **Domus Social, Porto's municipal housing company**
[Sector] **Non-profit / Social housing**
[Project authors] **David Beck, Emma Ivanoff and Hannes Feldhahn**
[Location] **Casa Gomes Freire building and surrounding public spaces along Rua Gomes Freire, Bonfim**

Project's Description

Bonfim faces rising housing costs, gentrification, and monofunctional housing that limits social interaction. The vacant Casa Gomes Freire — recently acquired by Domus Social — was selected as a catalyst site to unlock hidden social and spatial potential in this overlooked part of Porto.

The project unfolds in three phases: a short-term Social Hub centred on Casa Gomes Freire and its surrounding public spaces; medium-term development along Rua Gomes Freire; and long-term extension across Bonfim and beyond. Three innovations drive the transformation: (1) Mixed-Use Social Facilities combining shared and public spaces with social housing; (2) A Roof Initiative, a platform for neighbourhood associations that strengthens collaboration and information exchange; and (3) Community-Based Tourism, empowering residents through shared participation in tourism benefits, all aimed at turning an underused building into a catalyst for a more inclusive, resilient, and vibrant neighbourhood.

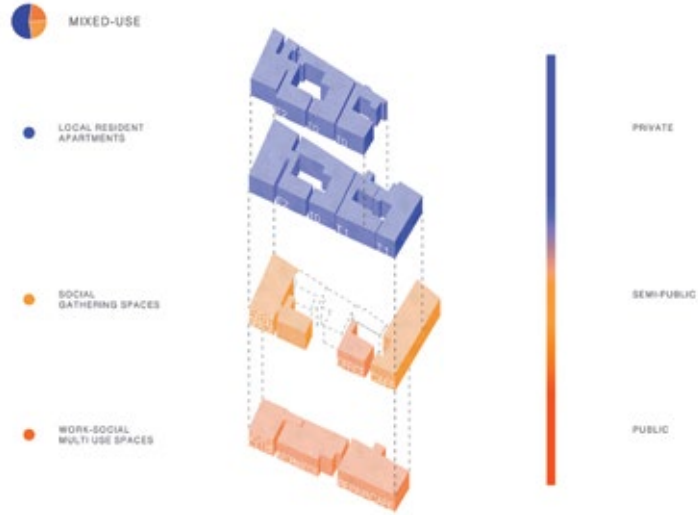
[Keywords]
#SocialInfrastructure #InclusiveTransformation #MixedUse #CommunityBasedTourism

користима. Циљ је да неискоришћена зграда постане покретач развоја инклузивнијег, отпорнијег и живљег суседства.

[Кључне речи]
#ДруштвенаИнфраструктура #ИнклузивнаТрансформација #МешовитаНамена #ТуризамЗаснованНаЗаједници

1

2

1. Иновација: **Друштвени објекти мешовите намене** укључују заједничке и јавне просторе поред социјалног становања. Каса Гомес Фреире ће бити пилот пројекат за овај приступ, прелазећи у мултифункционални простор који промовише инклузију и локалне мреже, и подржава разнолик живот у комшилуку.

1. Innovation: **Mixed-Use Social Facilities** include shared and public spaces in addition to social housing. The Casa Gomes Freire will be a pilot project for this approach, transitioning into a multifunctional space that promotes inclusion and local networks, and supports diverse neighbourhood life.

2. Иновација: **Иницијатива за кровове,** служи као централна платформа за удружења и иницијативе суседа. Он подстиче сарадњу, поједностављује координацију, јача мреже и подржава ефикасну размену информација.

2. Innovation: **A Roof Initiative**, serves as a central platform for neighborhood associations and initiatives. It fosters collaboration, streamlines coordination, strengthens networks, and supports the effective exchange of information.

Од празног простора до нове вредности

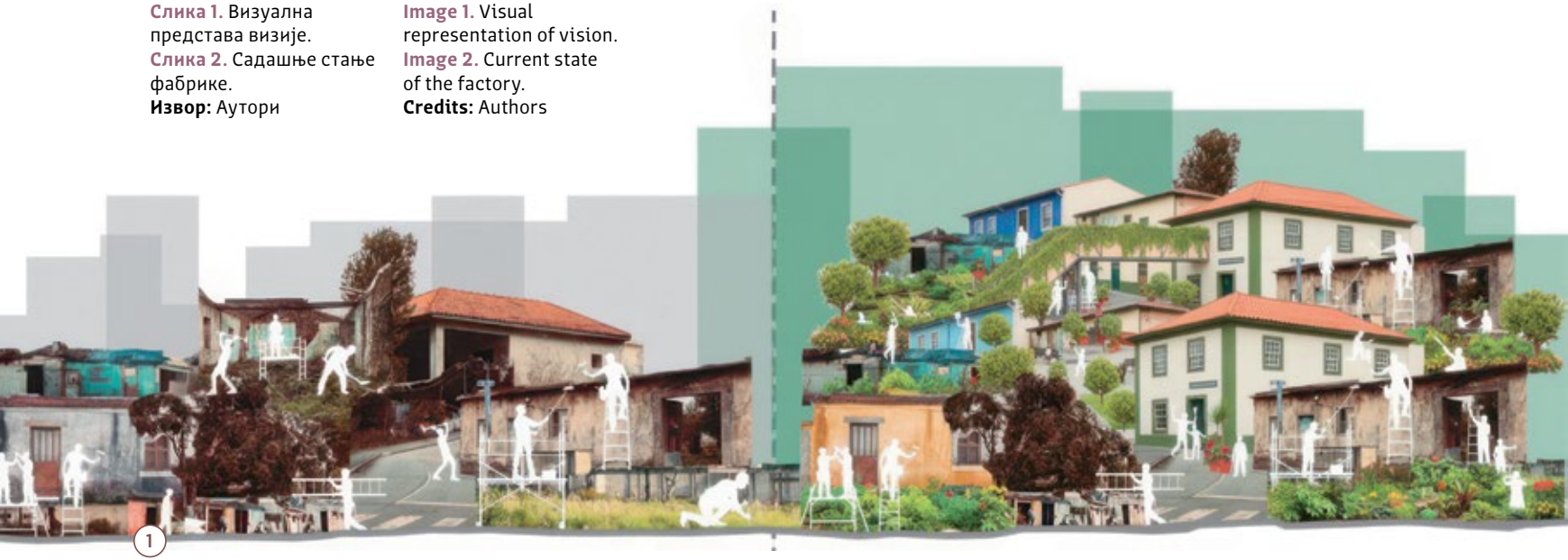
[Назив пројекта] **Од празног до нове вредности. Трансформисање недовољно искоришћених земљишта и зграда у Грijоу у инклузивне и активне просторе**
[Држава / Град] **Португалија / Вила Нова де Гаиа, Грijо**
[Програм] **Дизајн студио „Common Ground – Заједничко креирање приступачног и социјалног становања", Универзитет Штутгарт, Катедра за међународни урбанизам и дизајн, у оквиру пројекта DASH, 2025/26**
[Клијент / носилац пројекта] **Гаиурб, општинска компанија за урбанизам Вила Нова де Гаиа**
[Сектор] **Непрофитно / Социјално становање**
[Аутори пројекта] **Хабиба Ал Хараси, Фатеме Борџи, Маурисио Гарзон, Макали Манганија и Далон Бекес**
[Локација] **Фабрика Empреса де Мадеирас да Феитеира и околина, Грijо**

From Vacancy to Value

[Project name] **From Vacancy to Value: Transforming Underutilised Land and Buildings in Grijó into Inclusive and Active Spaces**
[Country / City] **Portugal / Vila Nova de Gaia, Grijó**
[Programme] **Design Studio "Common Ground — Co-Creating Affordable and Social Housing", University of Stuttgart, Department of International Urbanism and Design, within the DASH framework, 2025/26**
[Client/promoter] **Gaiurb, Vila Nova de Gaia's municipal urbanism company**
[Sector] **Non-profit / Social housing**
[Project authors] **Habiba Al Harrasi, Fatemeh Borji, Mauricio Garzon, Makhali Manganya, and Dalon Beukes**
[Location] **Empresa de Madeiras da Feiteira factory and surroundings, Grijó**

Слика 1. Визуална представа визије.
Слика 2. Садашње стање фабрике.
Извор: Аутори

Image 1. Visual representation of vision.
Image 2. Current state of the factory.
Credits: Authors

1

2

Опис пројекта

Грijо се суочава са просторном фрагментацијом због недовољно искоришћеног земљишта и напуштених зграда, социјалном сегрегацијом која посебно погађа ромску заједницу, и институционалним искључењем услед ограничене координације између нивоа власти.

Стратешки план заснива се на три перспективе: од сегрегације ка инклузији, кроз јачање међусобних односа и учешћа маргинализованих група; од празног простора ка новој вредности, кроз претварање неискоришћених локација у активне, вишенаменске просторе за становање, обуку и програме заједнице; и од фрагментације ка повезивању, кроз усклађивање управљања и удруживање ресурса различитих актера.

На примеру напуштене фабрике Емпреса де Мадеирас да Феитеира, план предвиђа обнову у три фазе. Краткорочно су планирани процена стања и стабилизација објекта, уз његово претварање у центар за партиципативно пројектовање; средњорочно—активирање простора кроз стручно надзирану самоградњу и обуку, као и његово боље повезивање са суседством; а дугорочно—пренамена у трајне стамбене и вишенаменске просторе, засноване на задружном управљању и одрживом моделу финансирања.

[Кључне речи]

#ОдПразногДоВредности #СоцијалнаИнклузија #ФазнаРехабилитација #РомскаЗаједница

Project's Description

***Grijó* faces three interrelated challenges: spatial fragmentation from underutilised land and abandoned buildings, social segregation which especially affects the Roma community, and institutional disconnection between government levels.**

The strategic plan is structured around three lenses: from segregation to inclusion, fostering relationships and participation by engaging marginalised groups; from vacancy to value, transforming sites into active, multifunctional areas supporting housing, training, and community programmes; and from fragmentation to connection, coordinating governance and resources across stakeholders.

Using the abandoned *Empresa de Madeiras da Feiteira* factory as an example, the plan proposes a phased rehabilitation: short-term diagnosis and stabilisation, turning the site into a Community Co-Design Hub; mid-term activation through supervised self-build and training, connected to the neighbourhood via improved mobility; and long-term regeneration into stable housing and mixed-use spaces, reinforced through cooperative governance and long-term funding.

[Keywords]

#VacancyToValue #SocialInclusion #PhasedRehabilitation #RomaCommunity

Живахни Гријо

[Назив пројекта] **Живахни Гријо: Подстицање друштвених интеракција кроз урбане контактне зоне**
[Држава / Град] **Португалија / Вила Нова де Гаиа, Гријо**
[Програм] **Дизајн студио „Комон Гроунд – Заједничко креирање приступачног и социјалног становања", Универзитет Штутгарт, Катедра за међународни урбанизам и дизајн, у оквиру пројекта DASH, 2025/26**
[Клијент / носилац пројекта] **Гаиурб, општинска компанија за урбанизам Вила Нова де Гаиа**
[Сектор] **Непрофитно / Социјално становање**
[Аутори пројекта] **Фарах Ходход, Харита Б. Наир, Јона Кине и Рана Елшафеи**
[Локација] **Гријо, Вила Нова де Гаиа**

Опис пројекта

Недостатак инклузивних јавних простора у Гријоу доводи до осиромашења јавног живота, просторне фрагментације и искључивања појединих група из међугенерацијских и других облика друштвене интеракције. Визија пројекта заснива се на активирању различитих урбаних контактних зона (УКЗ), које би подстакле сусрете и повезивање, а становницима кроз заједничко осмишљавање простора постепено омогућиле већи утицај и осећај припадности.

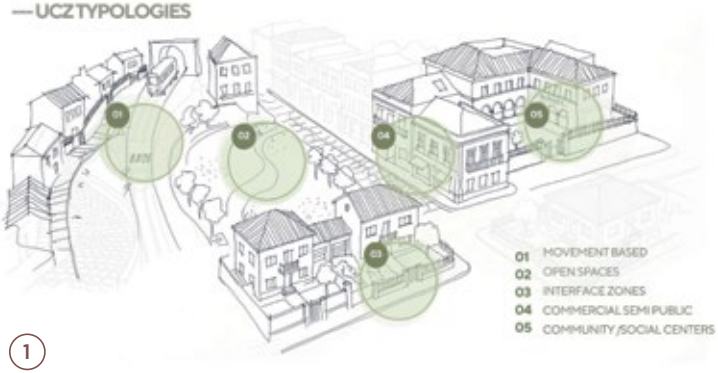
Lively Grijó

[Project name] **Lively Grijó: Fostering Social Interactions through Urban Contact Zones**
[Country / City] **Portugal / Vila Nova de Gaia, Grijó**
[Programme] **Design Studio "Common Ground — Co-Creating Affordable and Social Housing", University of Stuttgart, Department of International Urbanism and Design, within the DASH framework, 2025/26**
[Client / promoter] **Gaiurb, Vila Nova de Gaia's municipal urbanism company**
[Sector] **Non-profit / Social housing**
[Project authors] **Farah Hodhod, Haritha B. Nair, Jonna Künne and Rana Elshafei**
[Location] **Grijó, Vila Nova de Gaia**

Project's Description

The lack of inclusive public spaces in *Grijó* results in a deficit of public life, spatial fragmentation, and the exclusion of certain groups from intergenerational or cross-group interaction. The vision is to activate different Urban Contact Zones (UCZ) to foster social interaction and incrementally give residents ownership and agency through co-creation.

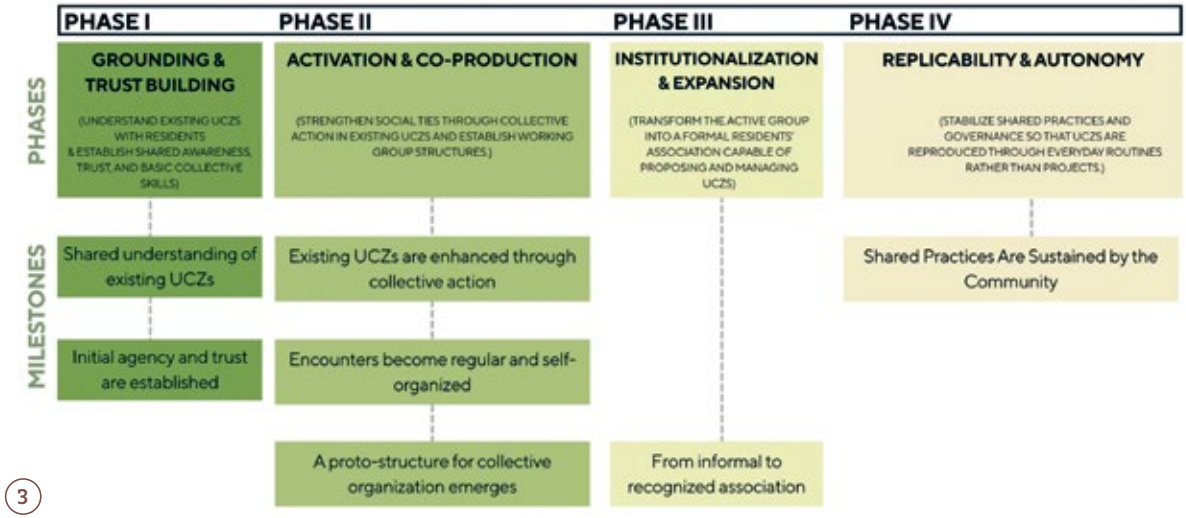
The project proposes a participatory process to deepen interaction within UCZ typologies already existing in *Grijó*: movement-based spaces, open spaces,

1

2

3

Пројекат предлаже партиципативни процес за јачање друштвених интеракција у оквиру УКЗ које већ постоје у Гријоу: простора кретања, отворених простора, контактних зона, комерцијалних и полујавних простора, као и друштвених центара и простора заједнице. Стратешки план обухвата четири фазе: успостављање основа и изградњу поверења са маргинализованим групама, међу којима су и Роми; активирање простора и заједничко деловање кроз мале, реверзибилне интервенције; институционализацију, током које становници оснивају формално удружење; и стабилизацију и осамостаљивање, када заједница преузима управљање УКЗ уз подршку општине. Током овог процеса, одговорност за вођење постепено се преноси са планера и социјалних радника на становнике, са циљем стварања самоодрживих јавних простора којима управља локална заједница.

[Кључне речи]
#УрбанеКонтактнеЗоне #Кокреација #ДруштвенаИнтеракција #ПартиципативниПроцес

interface zones, commercial/semi-public spaces, and community and social centres. The strategic plan unfolds in four phases: grounding and trust-building with marginalised groups such as Roma residents; activation and co-production through small reversible interventions; institutionalisation, where residents form a formal association; and stabilisation and autonomy, where the community self-manages UCZs with municipal support. Throughout the process, leadership progressively shifts from planners and social workers to residents, ultimately producing self-sustaining, community-governed public spaces.

[Keywords]
#UrbanContactZones #CoCreation #SocialInteraction #ParticipatoryProcess

Слика 1. Примери УКЗ-ова у Гријоу.
Слика 2. Примери интервенција типологији УКЗ отворених простора.
Слика 3. Фазе и прекретнице.
Извор: Аутори

Image 1. Examples of UCZ typologies in Grijó.
Image 2. Example of intervention in Open Spaces UCZ typology.
Image 3. Phases and milestones.
Credit: Authors

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

365.264(4)(083.824)
351.778.532(4)(083.824)
323.21(083.824)

ЉУДИ, места, домови : социјално становање у Европи / приређивачи и аутори изложбе и каталога Злата Вуксановић-Мацура ... [и. др.] ; [превод са енглеског Диана Дуканац]. – Београд : САНУ : Географски институт „Јован Цвијић" САНУ, 2026 (Београд : Донат принт). – 85 стр. : илустр. ; 23 cm. – (Галерија науке и технике САНУ ; бр. 60)

На спор. насл. стр.: People, places, homes. – На насл. стр.: Галерија науке и технике [и] Обезбеђивање сигурног и социјалног становања – DASH. – Упоредо срп. текст и енгл. превод. – Тираж 300.

ISBN 978-86-6184-142-2 (САНУ)

1. Вуксановић-Мацура, Злата, 1971– [аутор]

а) Јавне политике -- Локална самоуправа -- Становање -- Изложбени каталози
б) Европа -- Социјална политика -- Изложбени каталози
в) Европа -- Стамбена политика -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 201961481

PEOPLE, PLACES, HOMES

Social Housing Across Europe

SERBIAN ACADEMY
OF SCIENCES AND ARTS
Gallery of Science
and Technology
27/10 – 21/11/2026

Географски институт
„Јован Цвијић" САНУ

—

СРПСКА АКАДЕМИЈА
НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

Geographical Institute
"Jovan Cvijić" SASA

—

SERBIAN ACADEMY
OF SCIENCES AND ARTS
Gallery of Science and Technology

9 788661 841422